

דין צרורות ומקורותיו

- א. מבוא
- ב. דין צרורות במקורות התנאיים
  - א. דין צרורות במשנה
  - ב. דין צרורות בתוספתא
  - ג. דין צרורות בתלמודים
    - א. הפרשנות של אמוראי בבבלי למשנה
    - ב. הפרשנות של אמוראי ארץ ישראל למשנה
    - ג. המקורות התנאיים שב'סתמא דתלמודא' הבבלי
    - ד. 'סתמא דגמרא' בתלמוד הבבלי
  - ד. המאפיינים המגדירים את דין צרורות
    - א. המימרא של רבי אבא בר ממל
    - ב. סוגיית בתר מעיקרא – בתר תבר מנא
  - ה. 'אבעיות' האמוראים (יז, ב – יח, א)
  - ו. הסברא לדין חצי נזק צרורות
    - א. על פי הירושלמי
    - ב. על פי הבבלי
  - ז. סיכום

א. מבוא

במהלך הדיונים על נזקי הרגל מביאה המשנה מקבץ של מקרים המכונים 'צרורות', כלומר, נזקים הנגרמים מכוחו של המזיק, אם כי לא באופן ישיר על ידו ועליהם הוא משלם חצי נזק בלבד:

כיצד הרגל מועדת לשבר בדרך הלוכה הבהמה מועדת להלך כדרכה ולשבר היתה מבעטת או שהיו צרורות מנתזין מתחת רגליה ושברה את הכלים – משלם חצי נזק. דרסה על הכלי ושברתו ונפל על כלי

ושברו – על הראשון משלם נזק שלם; ועל האחרון משלם חצי נזק.
 התרנגולים מועדין להלך כדרכן ולשבר היה דליל קשור ברגליו או
 שהיה מהדס ומשבר את הכלים – משלם חצי נזק.
 משנה, בבא קמא ב, א

במאמר זה ננסה לחפש את מקורותיו הקדומים של דין צרורות וכן ננסה לבאר את ההיגיון שעומד מאחוריו.

בתחילת המאמר נדון במקורות התנאיים של דין צרורות ונטען שכבר במקורות התנאיים התפתחו שתי תפיסות בפירושו של דין זה. גישה אחת, שמקורה במכילתא דרשב"י ובפשטי חלק מהתוספתאות, רואה בדין צרורות רגל תמה. כלומר, דין צרורות אינו דין עצמאי במסגרת דיני הנזיקין, אלא הוא נמצא בתוך דיני רגל, ומהווה בעצם רגל עם הקלות בתשלום. על פי גישה זו היחס בין המקרים הרגילים של אב הנזק, רגל, למקרים של צרורות הוא כמו היחס בין שור תם לשור מועד. גישה זו מסתברת מרוב המקורות התנאיים, וכן נוכיח שהיא עולה גם מפשט דברי המשנה. במאמר נטען שאף התלמוד הירושלמי הלך בעקבותיה.

אולם, מהתלמוד הבבלי עולה במפורש שלא כך. מדברי הבבלי עולה במפורש שצרורות הם דין מיוחד, שכן, למרות שהבהמה מועדת להזיק כך משלם הבעלים חצי נזק. מקורו של דין זה, לדעת רבא, ב"הלכתא גמירי לה". במאמר נטען שפרשנות זו הכריחה את הבבלי לפרש את המשנה אחרת ממה שפירשנו קודם. כמו כן, ננסה להוכיח שגם פרשנות זו מקורה במקורות תנאיים שחלקו על המכילתא דרשב"י הנ"ל, ובעצם טענו שהמושגים 'תם' ו'מועד' שייכים רק בקרן ולא בשן ורגל.

עיקר הטענה תהיה שהמחלוקת בין התלמודים מהווה בעצם המשך ישיר למחלוקת שמופיעה כבר במקורות התנאיים. את הטענה הזאת נעמת עם מאמרו של א' וסטרייך¹ שניסה להצביע על התפתחות בתפיסת דין צרורות על ידי הדורות השונים, החל מהמקורות התנאיים שתפסו את צרורות כאוסף של מקרים המהווים רגל תמה ולא דין מיוחד כלשהו, ועד לתפיסת התלמוד הבבלי שראה בצרורות דין מיוחד שמקורו ב"הלכתא גמירי לה" ולא בנזקי רגל. טענתנו תהיה שבניגוד לדבריו, המקורות התנאיים אכן התייחסו לצרורות כאל דין מיוחד, ולא כאוסף של מקרים. באשר למקור הדין, נטען, בניגוד לדבריו, שלא מדובר בהתפתחות אלא במחלוקת במקורות התנאיים.

כמו כן, נראה מחלוקת ראשונים על הבבלי בנוגע להבנת יסודות הדין ונטען שמחלוקת זו הנה השתקפות של מחלוקת התלמודים. ננסה גם להסביר את המשך הסוגיה שבה מוצגות שורת התלבטויות של האמוראים בנוגע לדין צרורות על פי שתי התפיסות.

¹ אבישלום וסטרייך, "גיבושו ופיתוחו של דין צרורות בדברי התנאים בדברי האמוראים ובתלמודים", סידרא יט בהוצאת אוניברסיטת בר אילן רמת גן תשס"ג. עמ' 77-100.

ב. דין צרורות במקורות התנאיים

1. דין צרורות במשנה

דין צרורות הנו התזת רגבי אדמה ו/או אבנים קטנות ונזק הנגרם באמצעותם. הדין מובא במספר מקורות תנאיים וראשונה להם המשנה. אומרת המשנה בכבא קמא:

כיצד הרגל מועדת לשבר בדרך הלוכה הבהמה מועדת להלך כדרכה ולשבר. היתה מבעטת או שהיו צרורות מנתזין מתחת רגליה ושברה את הכלים - משלם חצי נזק.
דרסה על הכלי ושברתו ונפל על כלי ושברו - על הראשון משלם נזק שלם, ועל האחרון משלם חצי נזק.
התרנגולים מועדין להלך כדרכן ולשבר. היה דליל קשור ברגליו או שהיה מהדס² ומשבר את הכלים - משלם חצי נזק.
משנה, בבא קמא ב, א

ממשנה זו נראה שישנם נזקים שמובאים בתוך נזקי הרגל, שבהם אמנם הבהמה הזיקה על ידי פעולה שהתחילה ברגליה, אולם היה גורם נוסף באמצע שגרם לנזק והוא הצרור. על נזקים אלו אומרת המשנה שבעל הבהמה משלם חצי נזק בלבד.
נראה בפשטות שמשנה זאת, וכן המשניות הבאות בפרק, הנה פירוט של המשנה האחרונה בפרק הקודם, שמהווה את יסוד הדין. זאת משום שהמשפט הראשון במשנה הוא ציטוט מדויק של המשנה הנ"ל³:

חמשה תמין וחמשה מועדין:

- ישנה מחלוקת בין הפרשנים מה פירוש המילה "מהדס" וממילא מה בדיוק עשה התרנגול ולמה משלם חצי נזק. הרמב"ם, שגורס "מהדס" (ולא "מהדס") כגירסת כ"י קאופמן וכ"י פרמה, פירש שהכוונה היא שהתרנגול חפר ברגליו בארץ, ונראה פשוט מדוברייה שהוא שיבר את הכלים על ידי צרורות עפר שניתזו מהחפירה, וברור למה מדובר בצרורות. אולם, גם רש"י וגם ברטנורא שגורס "מהדס", כמו בגרסה שלפנינו, פירשו שהכוונה היא מרקד. אם כן, יש לעיין איך מדובר כאן בצרורות. אם נעיין בתוספתא המקבילה (לאחר תיקון הגרסה, ולגבי הגרסה של התוספתא עיין להלן כשנפרש את התוספתא הזאת), נראה ששם פשוט שהמקרה השני הוא מקרה של צרורות. שכן, אחרת מה ההבדל בינו ובין המקרה שלפניו? כתוב כך: "הידסו עפר על גבי עיסה ועל גבי פירות" (תוספתא, בבא קמא א, ח), כלומר, רקדו ועל ידי כך העיפו עפר על העיסה או הצרורות. אם כן, גם כאן נראה לפרש שהידסו, הכוונה רקדו ועל ידי כך העיפו צרורות ושברו את הכלים ולכן מדובר בצרורות.
- פרשנות זו למשנה, הרואה במשפט הראשון של המשנה שאלה, מבוססת, כאמור, על המשנה בפרק א. כן פירשו גם חלק מהראשונים, ועיין במאירי בתחילת פרק שני וכן תוספות בד"ה "הבהמה". על מחלוקתו של תוספות עם רש"י בנוגע לפירוש המשנה עיין להלן בהערה 19.

הבהמה אינה מועדת לא ליגח ולא ליגוף ולא לשוך ולא לרבוץ ולא לבעוט.

השן מועדת לאכול את הראוי לה ;

הרגל מועדת לשבור בדרך הלוכה ;

ושור המועד ושור המזיק ברשות הניזק והאדם ;

[...]

מה בין תם למועד ? אלא שהתם משלם חצי נזק מגופו, ומועד משלם נזק שלם מן העלייה.⁴

משנה, בבא קמא א, ד

ואילו המשניות שבפרקנו מהוות הרחבה ופירוט :

כיצד הרגל מועדת לשבר בדרך הלוכה... (א, ב)

כיצד השן מועדת לאכול את הראוי לה... (ב, ב)

איזה הוא תם ואיזה הוא מועד... (ב, ד)

שור המזיק ברשות הניזק כיצד... (ב, ה)

אדם מועד לעולם... " (ב, ו)

ולכן נראה שעל פי פשט המשנה יש לקרוא אותה כך :

כיצד הרגל מועדת לשבר בדרך הלוכה ?

תשובה א' :

הבהמה מועדת להלך כדרכה ולשבר.

ולעומת זאת :

הייתה מבעטת או שהיו צרורות מנתזין מתחת רגליה ושברה את

הכלים - משלם חצי נזק.

4. בהגדרת שן רגל ומזיקים נוספים כמועדים אין הכוונה שהתרו בבעל הבהמה שלוש פעמים, כמו המשמעות המקראית של מועד. אלא, הכוונה שהבהמה ידועה כמסוכנת לנזק זה ועל הבעלים האחריות לשמור שלא תזיק בנזק זה, ולכן היא כמותרת ועומדת. אם כך, תם בהתאמה יהיה נזק חריג ולא שכיח, ולכן אשמת הבעלים בו תהיה פחותה.

דרסה על הכלי ושברתו ונפל על כלי ושברו - על הראשון משלם נזק שלם, ועל האחרון משלם חצי נזק.

תשובה ב':

התרנגולים מועדין להלך כדרכן ולשבר.

ולעומת זאת:

היה דליל קשור ברגליו או שהיה מהדס ומשבר את הכלים - משלם חצי נזק.

כלומר, נראה שהמשפט הראשון במשנה כולו: "כיצד הרגל מועדת לשבר בדרך הילוכה", הנו שאלה. שכן, המשפט הוא ציטוט של המשנה האחרונה בפרק א ועליו המשנה מוסיפה לדון כיצד זה מתבצע. אם כן, למשנה יש שתי תשובות לשאלה זו: "הבהמה מועדת להלך כדרכה ולשבר", וכן: "התרנגולים מועדין להלך כדרכן ולשבר". אולם, לאחר כל תשובה מובא כניגוד המקרה ההפכי שלה, כלומר, כיצד היא אינה מועדת. אלו הם המקרים של צרורות שמופיעים בין התשובות, שכן הם אינם חלק מהתשובה, שהרי הם לא דוגמא ל"כיצד הרגל מועדת?" משום שמשלמים עליהם חצי נזק, וכזכור המשנה האחרונה בפרק א קבעה:

מה בין תם למועד? אלא שהתם משלם חצי נזק מגופו ומועד משלם נזק שלם מן העלייה.

משנה, בבא קמא א, ד

נראה מהמשנה שהבהמה מועדת להלך כדרכה ולשבר, ומה שלא עונה על הגדרה זו לא נחשב דבר לו היא מועדת. לכן, כאשר בעטה או הזיקה בצרורות משלמת חצי נזק, שכן היא אינה מועדת להזיק זה, ואם הלכה ושברה כלי תוך כדי הילוכה משלמת נזק שלם, שכן מקרה זה אינו חריג והיא מועדת להזיק כן. אולם, היזק על ידי התזת צרור אינו מצוי כל כך, ותשלם חצי נזק וכך גם בחלקה השני של המשנה ביחס לתרנגולים⁵.

5. גרסה נוספת שמופיעה בכ"י קאופמן היא "והבהמה", כלומר, בתוספת ו' החיבור. על פי גרסה זו, נראה שהשאלה היא "כיצד הרגל מועדת?" ואילו התשובה היא "לשבר בדרך הילוכה" וכתוספת הביאה המשנה את המשך "והבהמה מועדת להלך כדרכה ולשבר". אולם, גם על פי גרסה זו ניתן לפרש את המשנה כפירוט של המשנה מפרק ראשון, וכך פירשו את הגרסה הזאת תוספות (בד"ה הבהמה), הרשב"א על אתר והמאירי. כמו כן, מעיר א' וסטרייך

אם כן, נראה פשוט שבמשנה זו תשלום חצי הנזק בכל המקרים הוא משום שהבהמה נחשבת תמה ואינה מועדת להזיק בדרך זו. כמו כן, גם במשנה הבאה – שאומרת ביחס לאב הנזק שן: "אכלה כסות או כלים משלם חצי נזק" (משנה, בבא קמא ב, ב) – תשלום חצי הנזק הוא משום שהבהמה אינה מועדת לאכול כסות או כלים, והיא נחשבת לתמה. אם כן, מהמשניות שלפנינו ניתן להבין שלמרות שבתורה החלוקה בין תם למועד מופיעה רק בנזקי קרן, ניתן למצוא אותה במקורות התנאיים גם בנזקי שן ורגל. הוכחה נוספת לכך ניתן להביא מהמכילתא דרשב"י.

המכילתא על הפסוק "ושלח את בעירו ובער בשדה אחר מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם" (שמות כב, ד) היא המקור הראשון בו אנו מוצאים תשלום של חצי נזק מחוץ לאב הנזק קרן:

"ושלח את בעירו". אין לי אלא שן לאכול את הראוי לה, מנין לרגל לשבר בדרך הילוכה? תלמוד לומר "ושלח את בעירו". והלא השן בכלל הרגל הייתה שנאמר "הסר מסוכתו והיה לבער" וגו' אין לי אלא זו בלבד, מנין הזיקה כדרכה כדרך הילוכה, חמור במשאו שעליו כדרך הילוכו? מה אלו מיוחדין שהזיקו כדרכן ובראוי להן משלמין נזק שלם, כך כל המזיק כדרכו ובראוי לו משלם נזק שלם.

"ושלח את בעירה" אין לי אלא שן לאכל את הראוי לה ולרגל לשבר כדרך הילוכה, מנין לשן לאכל את שאין ראוי לה ולרגל לשבר שלא כדרך הילוכה? תלמוד לומר "ובער בשדה אחר" - לרבות דברים אחרים.

יכול על הכל משלם נזק שלם? ודין הוא: והלא שור שהזיק את חברו בכלל היה, ולמה יצא? להקיש אליו: מה שור מיוחד, שהזיק כדרכו בשאין ראוי לו בתם משלם חצי נזק ובמועד נזק שלם - כך כל דבר שהזיק כדרכו בשאין ראוי לו בתם משלם חצי נזק ובמועד נזק שלם.

מכילתא דרשב"י, שמות כב, ד

בחלק השני של המכילתא ישנו חיפוש אחר המקור לכך שאדם מתחייב גם אם בהמתו הזיקה שלא כדרכה. שכן, על פי המכילתא, הפסוק "ושלח את בעירו" מלמד רק על שן כדרכה ועל רגל כדרכה, אך מנין שמתחייב גם על שן משונה – כשהבהמה אכלה שלא כדרכה, או על רגל משונה? תשובת המכילתא היא שזה נלמד מהמשך הפסוק: "ובער בשדה אחר" שבא לרבות גם דברים אחרים: שן שלא כדרכה ורגל שלא כדרכה. אולם,

---

במאמרו בהערה 7, שגם אם נגרוס בו' עדיין ייתכן שאין הכוונה לו' החיבור אלא לו' הפתיחה או לו' הפירוש המצויה בשימושים אלו במשנה ובפרט בכ"י קאופמן ועיין שם.

מכיוון שלמדנו שמשלם גם על שן שלא כדרכה וגם על רגל שלא כדרכה, נשאלת השאלה האם חייב עליהם נזק שלם כדין שן ורגל רגילים?
על זה עונה המכילתא שלא, הם חייבים חצי נזק ודין זה נלמד על ידי היקש משור תם שיצא מן הכלל שעל נזק משלם נזק שלם. שכן, על נזקי שור תם משלם חצי נזק, והוא לימד על כל הנזקים שנעשו שלא כדרכם שעליהם משלם חצי נזק. כלומר, למכילתא ברור שכמו שבשור תם לא משלם נזק שלם, משום שהוא הזיק שלא כדרכו משום שהוא תם, כך גם על שן שלא כדרכה ורגל שלא כדרכה משלמים חצי נזק.
אם כן, מצאנו במכילתא דין של נזקי רגל שבו משלם חצי נזק והוא רגל שלא כדרכה. אולם מה מגדירה המכילתא כרגל שלא כדרכה?
בחלקה הראשון הגדירה המכילתא את המקרה של "חמור במשאוי שעליו", שמופיע באחת התוספתאות שיובאו להלן בתוך רשימה של מקרים שנחשבים נזקי רגל למרות שלא נעשו על ידי רגלה של הבהמה, מקרים אותם הגמרא תגדיר מאוחר יותר כתולדות הרגל, כ"מיוחדין שהזיקו כדרכן ובראוי להן" שעליהם משלם נזק שלם. אם כן, פשוט שכשהמכילתא אמרה "רגל שאינה כדרכה" היא התכוונה למקרים של צרורות (כמו כן, לא מצאנו בשום מקום מקרה אחר של רגל שמשלם חצי נזק חוץ מצרורות).
אם כן, על פי המקורות הנ"ל, תשלום חצי נזק בצרורות הוא משום שנזקי צרורות הם רגל שלא כדרכה ולכן מתייחסים אליהם כאל רגל תמה וממילא משלם חצי נזק כדין תם.

2. דין צרורות בתוספתא

נעבור עכשיו ללמוד את דין חצי נזק צרורות כפי שהוא מופיע בתוספתא⁶:

הבהמה אינה מועדה: לא ליגח ולא ליגוף ולא לשוך ולא לרבוץ ולא לבעוט - על כולן משלמת חצי נזק בין ברשות היחיד ובין ברשות הרבים.

בהמה שהייתה מהלכת כדרכה בין ברשות היחיד ובין ברשות הרבים ונתזו צרורות מתחת רגליה ונפלו על הכלי ושברתו - משלמת חצי נזק.

הייתה מהלכת בדרכה ברשות הרבים ודרסה על הכלי ושברתו ונתזו הימנו חרס ושבר כלי אחר - על הראשון משלם נזק שלם ועל האחרון משלם חצי נזק.

תוספתא, בבא קמא א, ה

6. כל המובאות מהתוספתא הם ממהדורת ליברמן בהוצאת בית המדרש לרבנים ניו יורק וירושלים תשס"א.

הכותרת של תוספתא זו היא מקרים שעליהם משלם חצי נזק. תחת הכותרת הזו נכנסו שתי דוגמאות: קרן, שבהגדרה אינה מועדת בהתחלה, וכן כל המקרים במשנתנו, שלמרות שהם רגל משלם חצי נזק. אם כן, נראה מהסמיכות שעושה התוספתא בין צרורות לנזקי קרן שניתן ללמוד שהסיבה לתשלום חצי נזק בצרורות היא אותה סיבה שמשלם חצי נזק בקרן: שניהם אינם מועדים⁷.

הלכה נוספת הקשורה לעניינינו היא ההלכה הבאה:

תרנגולין שהידסו את העיסה ואת הפירות או שניקירו - משלמין חצי נזק.

הידסו עפר על גבי עיסה ועל גבי פירות - משלמין נזק שלם.

היו מחטחטין בחבלו של דלי נפל ונשבר - משלם נזק שלם.

נפל ונשבר ושיבר כלי אחר - על הראשון משלמין נזק שלם ועל האחרון משלמין חצי נזק.

תרנגולין שירדו לגינה ושיברו את החליפין וקיטמו את הירק - משלמין נזק שלם.

סימכוס אומר: על הקיטום נזק שלם ועל השיבור חצי נזק.

תרנגול שהיה פורח ממקום למקום והזיק בגופו - משלם נזק שלם; ברוח שבכנפיו - חצי נזק.

סימכוס אומר: נזק שלם.

תוספתא, בבא קמא ב, א

תוספתא זו בעייתית ביותר שכן המקרה הראשון בתוספתא, "תרנגולין שהידסו את העיסה ואת הפירות או שניקירו", שעליו אומרת התוספתא שמשלם חצי נזק נראה מקביל למקרה האחרון שבמשנה. אולם, במקרה הראשון משלם חצי נזק לכאורה מדין צרורות, אך כאן משמע שהיה מהדס ומזיק בגופו ממש. אם כן, יש להקשות על התוספתא שכן אין שום סיבה שישלם חצי נזק שהרי זה לא מקרה של צרורות.

כמו כן, המקרה השני בתוספתא מוכיח שהמקרה הראשון אינו צרורות, שכן במקרה השני כתוב במפורש שהם "הידסו עפר על גבי עיסה" ואם כן פשוט שבמקרה הראשון ההידוס היה בגופם ממש וללא גורם נוסף מקשר. גם במקרה השני התוספתא קשה: למה משלם נזק שלם, הרי מדובר בצרורות?

לכאורה נראה שהתהפכה הגרסה. שכן, במקרה הראשון שההזיק הוא בגופו ממש אמרה התוספתא שמשלם חצי נזק, ובמקרה השני בו ההזיק נעשה על ידי צרורות אומרת התוספתא

7. וכן פירש א' וסטרייך. עיין א' גולדברג, 'פירוש מבני ואנליטי לתוספתא מסכת בבא קמא' בהוצאת מאגנס ירושלים תשס"א, שפירש אחרת וטען שהתוספתא כדרכה צירפה שני מקרים בעלי צדדים משותפים "בלשון או בעניין".

שמשלם נזק שלם. ואכן, אם נשווה את התוספתא הזו לברייתות המקבילות בתלמודים ניווכח ששם אכן הגרסה היא הפוכה:

תרנגולין שהיו מהדסין על גבי עיסה ועל גבי פירות וטינפו או ניקרו -
משלם נזק שלם. העלו עפר או צרורות - משלמין חצי נזק.
בבא קמא יז, ב

וכן בירושלמי:

תרנגולין שהידסו את העיסה ואת הפירות או שניקרו - משלם נזק
שלם. הידסו עפר על גבי עיסה או על גבי פירות - משלמין חצי נזק.
ירושלמי, בבא קמא פ"ב, ה"ב

נראה שכדי לפתור את הבעיה בתוספתא יש להפוך את הגרסה ולהגיה⁸ על פי הנוסח שמופיע במקבילות בבבלי ובירושלמי ואז התוספתא פשוטה: במקרה והזיק בגופו משלם נזק שלם ובמקרה והזיק על ידי צרור משלם חצי נזק.⁹ (אולם במשנה שגם בה יש מקרה של הידוס שמופיע ביחד עם דליל יש לפרש שמדובר שהידס והתזו ועל ידי כך הזיק כמו במקרה השני שבתוספתא).¹⁰

בשתי התוספתאות הנ"ל מובא דין צרורות באריכות, אולם כמו במשנה לא ניתן להסיק מהן לגבי מקור הדין וסיבותיו.

תוספתא נוספת העוסקת בדין צרורות היא התוספתא הבאה:

בהמה שאכלה אוכלין שאין ראוין לאכילה לה ושתת משקין שאין
ראוין לה, וכן חיה שאכלה אוכלין שאין ראוין לה ושתת משקין שאין

8. וכן פירש ליברמן (עיין תוספתא כפשוטה בבא קמא עמוד 16) וכן כמעט כל פרשני התוספתא, החל מהפרשנים המודפסים בוילנה, 'חסדי דוד' ומגן אברהם' (למעט ה'מנחת ביכורים' שסבר שיש לגרוס נזק שלם גם ברישא וגם בסיפא), וכן כתב ר"י אברמסקי בפירושו 'חזון יחזקאל' וא' גולדברג בעמ' 56. זאת למרות שבכתבי היד של התוספתא וינה וערפורט, הנוסח הוא כפי שצוין לעיל וכך מופיע גם בדפוסים.

9. א' וסרייך במאמרו מנסה לפרש את התוספתא ללא שינוי הגרסה על פי השיטה שתשלום חצי הנזק הוא משום שהבהמה תמה ולא משום שיש דין צרורות מיוחד. על פי זה הוא טוען שתשלום חצי נזק במקרה הראשון הוא משום שהבהמה אינה מועדת, אך במקרה השני היא מועדת ולכן משלם נזק שלם. כלומר, על פי תפיסתו תשלום חצי נזק אינו קשור כלל לדין צרורות, אלא לשאלת התמות והמועדות. מכיוון שכך, אין לו בעיה לפרש שמשלם חצי נזק, למרות שלא מדובר בצרורות. אך לי נראה שלא כדבריו, שכן קשה לומר שהמקרים שבדין הראשון שבתוספתא התרנגול אינו מועד ולכן נראה לפרש כמו שאר הפרשנים שינוי את הגרסה על פי הברייתות המקבילות בתלמודים.

10. ועיין מה שכתבנו לעיל בהערה 2 לגבי פירוש המקרה של "הידס" במשנה. כמו כן, עיין בברטנורא וברש"י על אתר שפירשו כך את המשנה ככל הנראה על פי פירוש הבבלי. כמו כן, במשנה ניתן לפרש שההידוס שעליו משלם חצי נזק הנו "הידס והתזו" ולכן משלם חצי נזק, שלא כמו במקרה הראשון בתוספתא, שכן במשנה זהו המקרה היחיד של הידוס שמובא. אולם, בתוספתא מיד אחר כך ישנו מקרה של "הידס והתזו" ולכן מסתבר שבתוספתא יש להגיה לנזק שלם ואילו המשנה מדברת על הידס והתזו.

ראוין לה, טרפה את הבהמה ואכלה את הבשר, חמור שאכל כרשינין,
 פרה שאכלה שעורין, חזיר שאכל חתיכות של בשר, כלב שלקלק את
 השמן - משלמין נזק שלם.

בהמה מועדת לילך כדרכה ולשבר למעך, את האדם ואת הפירות ואת
 הכלים. בין שהזיקה ברגלה כדרך הילוכה ובגופה כדרך הילוכה, חמור
 במשוי שעליו כדרך הילוכו - סימכוס אומר: חזיר שהיה נוביר והזיק
 בחוטמו - משלם נזק שלם.

תוספתא בבא קמא א, ח

מהחלק הראשון של תוספתא זו נראה בבירור שהתוספתא חולקת על המכילתא דרשב"י
 שראינו לעיל. שכן, התוספתא אומרת במפורש שבהמה שאכלה אוכלים שאין ראויים לה
 משלמת נזק שלם. זאת שלא כמו במכילתא ממנה היה משמע ששן שלא כדרכה היא שן
 תמה, שעליה משלם חצי נזק כמו שור תם. אם כן, ישנה כאן מחלוקת בין המכילתא
 לתוספתא על דין שן, ומכיוון שכך את המשנה בפרקנו הקשורה בשן בעל התוספתא חייב
 לפרש אחרת ממה שפירשנו קודם:

כיצד השן מועדת לאכול את הראוי לה, הבהמה מועדת לאכול פירות
 או ירקות. אכלה כסות או כלים - משלם חצי נזק.

משנה, בבא קמא ב, ב

לעיל פירשנו שמדובר בתם ומועד, אולם בעל התוספתא לא יכול לפרש כך. שהרי, על
 פי דעתו אכלה את שאין ראוי לה משלם נזק שלם, ולכן לא יכול להיות שבמקרה ואכלה
 כסות או כלים תשלם חצי נזק מדין שן, שכן זה דבר שאין ראוי לה. לכן, הוא יהיה חייב
 לפרש שבמקרה זה בעל הבהמה ישלם חצי נזק מדין קרן. שהרי לא יכול להיות שהיא אכלה
 כסות או כלים להנאתה, ויש כאן כוונה להזיק דבר שעונה על גדר קרן.

במה נחלקו המכילתא והתוספתא?

ניתן להציע שתי אפשרויות:

א. התוספתא והמכילתא נחלקו בשאלה האם בהמה מועדת לאכול את שאין ראוי לה.
 התוספתא סוברת שכן ואילו המכילתא סוברת שלא, ומשלם חצי נזק מדין שן תמה. על
 פי אפשרות זו לפי התוספתא אין במציאות שן תמה, שכן לשיטתה הבהמה מועדת
 לאכול את שאין ראוי לה. כמו כן, גם על שינוי בדרך האכילה אומרת התוספתא בהמשך
 שמשלמת מה שהזיקה: "שינת ואכלה משלמת מה שהזיקה" (שם א, ז), ואם כן גם זה
 לא נחשב לשן תמה (ואת הדוגמא שהמשנה הביאה – "כסות או כלים", הוא יפרש,
 כאמור, כקרן).

ב. התוספתא והמכילתא נחלקו האם המושגים תם ומועד שייכים בכלל באב הנזק שן. בעוד המכילתא אומרת במפורש שכן, נראה מהתוספתא שלא, שהרי בשן משלם נזק שלם גם בשאין ראוי לה.

לפי האפשרות הראשונה, נחלקו התוספתא והמכילתא בשן בלבד, כאשר מחלוקתם הנה מציאותית. על כן אין להשליך מכאן על עמדת התוספתא ביחס לרגל: האם ישנה רגל תמה או אינה. אולם על פי האפשרות השנייה לפיה נחלקו המקורות בשאלה עקרונית – האם ישנו דין תם בשן – יש מקום להרחיב מחלוקת זו אף לנזקי רגל, שכן אם התמות אינה תכונה ייחודית לקרן ניתן ליישמה במזיקים כולם. יוצא מכך שגם את המשנה העוסקת ברגל יצטרך בעל התוספתא לפרש אחרת ממה שפירשנו קודם, שכן אם המושג 'תם' לא שייך ברגל יש למצוא סיבה אחרת למה משלם חצי נזק במקרי הצרורות.

לענ"ד, יש להעדיף את האפשרות השנייה, שכן על פי הפירוש הראשון המחלוקת היא במציאות: האם היא מועדת לאכול את שאין ראוי לה או לא – וקשה לומר שבכך הם נחלקו, שכן הנחת המוצא שלנו היא שמחלוקת הן שיקוף של תפיסות עולם שונות בקשר לדין, ולא מחלוקת על עובדות שניתן לבדוק אותן. נראה שתוספתא זו חולקת על המכילתא מחלוקת עקרונית ועל פיה אין רגל תמה ושן תמה. לפי פירוש זה, יש לומר שבמה שהתוספתא אמרה "בהמה מועדת" אין הכוונה שבכל מקרה אחר היא תמה, אלא שבכל מקרה אחר היא פשוט איננה רגל אלא דבר אחר – ובמקרים של משנתנו צרורות.

ממילא, דעה זו צריכה מקור אחר לדין צרורות וסברה אחרת לתשלום חצי הנזק שבמשנה, שכן לפי דעה זו אין בהכרח קשר בין תשלום חצי נזק בנוקי צרורות לבין שאלת המועדות.

אם כן, ניתן לומר שלפנינו כיוון חדש בתוספתא בשאלת צרורות, שכן לפי תוספתא זו לא ניתן להתייחס לצרורות כאל רגל תמה, שהרי נראה שהיא כלל לא מכירה במושג כזה. נראה שעל פי הכיוון הזה דין צרורות הוא אינו רגל תמה, אלא הוא דין מיוחד שנצטרך לעמוד על מהותו.

ניתן לסכם ולומר שישנם שני כיוונים שונים במקורות התנאיים באשר לסיבה שיש תשלום של חצי נזק בדין צרורות וממילא גם באשר למקור לכך. הכיוון הראשון הוא מה שראינו במכילתא דרשב"י, על פיה יש דין של שן תמה וכן יש רגל תמה ותשלום חצי הנזק עליהם נלמד מדין שור תם. דין צרורות נכנס תחת ההגדרה של רגל תמה, שכן היא אינה מועדת להזיק על ידי התזת הצרור ולכן משלמים עליו חצי נזק.

כיוון שני שניתן לראות באחת מהתוספתאות הוא ניתוק בין שאלת המועדות לשאלת תשלום חצי הנזק, וממילא ניתוק בין דין חצי נזק צרורות לבין תשלומי שור תם. אולם, על

פי כיוון זה עדיין לא ברור מהו המקור לדין צרורות ומהי הסברא לכך שמשלם חצי נזק בלבד¹¹.

ג. דין צרורות בתלמודים

1. פרשנות אמוראי בבל לחשנה

לאחר שסקרנו את המקורות התנאיים נעבור לראות את היחס לשאלות אלו בתלמודים. נפתח בתלמוד הבבלי:

אמר ליה רבינא לרבא: היינו רגל היינו בהמה!

אמר ליה: תנא אבות וקתני תולדות.

אלא מעתה, סיפא דקתני 'השן מועדת הבהמה מועדת' - מאי אבות ומאי תולדות איכא?

הוה קמהדר ליה בבדיחותא ואמר ליה: אנא שנאי חדא ואת שני חדא. וטעמא מאי? אמר רב אשי: תנא שן דחיה וקתני שן דבהמה סלקא דעתך אמינא 'ושלח את בעירה' כתיב - בהמה אין חיה לא, קא משמע לן דחיה בכלל בהמה.

אי הכי הא מבעי ליה למיתני ברישא! האי דאתיא ליה מדרשא חביבא ליה.

אי הכי רישא נמי ליתני ההיא דלא כתיבא ברישא הכי השתא התם אידי ואידי אבות נינהו הך דאתיא ליה מדרשא חביבא ליה הכא שביק אב ותני תולדה.

איבעית אימא אידי דסליק מרגל פתח ברגל...

אמר רבא: בשלמא סומכוס קסבר כחו כגופו דמי. אלא רבנן אי כגופו דמי - כוליה נזק בעי לשלם, ואי לאו כגופו דמי - חצי נזק נמי לא לשלם!

הדר אמר רבא לעולם כגופו דמי וחצי נזק צרורות הלכתא גמירי לה.

בבא קמא יז, ב

11. ניתן לפרש שהכיוון השני הוא הכיוון בכל התוספתאות ולפרש את התוספתאות על פיו אולם אז נצטרך לשנות את הגרסא בתוספתא הקודמת (ב, א ועיין הערה 8 ו 9) וכן נצטרך לפרש את התוספתא הראשונה (א, ה) כמו שפירש גולדברג (עיין הערה 7). אולם ניתן גם להציע בפשטות ששני הכיוונים מופיעים בתוספתא ובכך שונה התוספתא הזאת משתי קודמותיה.

התלמוד פותח בשאלה של רבינא לרבא: "היינו רגל היינו בהמה". כלומר, רבינא מבין שישנה כפילות במשנה, שכן המשפט השני במשנה: "הבהמה מועדת להלך כדרכה ולשבר", חוזר כביכול על המשפט הראשון: "כיצד הרגל מועדת לשבר בדרך הלוכה". למעט החילוף של "רגל" ב"בהמה" אין שום הבדל בין שני המשפטים. אולם שאלה זו תמוהה ביותר, שכן כפי שהראינו קודם, מפשט המשנה עולה שהמשפט "הבהמה מועדת להלך כדרכה ולשבר" הנו תשובה לשאלה שהיא המשפט הראשון "כיצד הרגל מועדת לשבר בדרך הלוכה?" (משפט זה הוא ציטוט של המשנה הקודמת שאמרה "הרגל מועדת לשבר בדרך הלוכה". משנתנו מוסיפה סימן שאלה בסוף ושואלת כיצד הדבר קורה והמשפט השני הנו תשובה לשאלה זו).

לכן נראה שרבינא קרא את המשנה אחרת: "כיצד הרגל מועדת? [הרגל מועדת] לשבר בדרך הלוכה, הבהמה מועדת להלך כדרכה ולשבר...". אם כן, כאשר קוראים את המשנה כך המשפט השני באמת מיותר, שכן הוא לא מוסיף כלום על מה שהמשנה כבר אמרה. ואם כן יש לשאול מה הכריח את רבינא לקרוא את המשנה דווקא כך?

התשובה לכך ככל הנראה היא מימרתו של רבא המסיק שכוחו כגופו, אולם משלמים על נזקי צרורות חצי נזק משום ש"הלכתא גמירי לה". כלומר רבא, בניגוד מוחלט למכילתא דרשב"י, טוען שצרורות נלמדו מ"הלכתא גמירי לה", ולא מהיקש לשור תם. רבא מנתק את הקשר שעשתה המכילתא דרשב"י בין המועדות לתשלום חצי נזק, וטוען שזה כלל לא העניין. בצרורות משלם חצי נזק לא משום שהבהמה אינה מועדת, אלא דווקא משום שיש הלכה מיוחדת שמקורה ב"הלכתא גמירי לה" שמורה על כך. מכך שרבא הולך לפתרון של "הלכתא גמירי לה" ולא לומד כמו המכילתא משור תם, ניתן להבין שהוא סובר שניזקי צרורות הם נזקים שהבהמה כן מועדת לעשותם (אחרת למה הוא לא לומד כמו המכילתא דרשב"י?). מכיוון שכך, הוא גם חייב לקרוא את המשנה כמו שקרא אותה רבינא וככל הנראה כמו שקרא אותה בעל התוספתא:

כיצד הרגל מועדת?

הרגל מועדת לשבר בדרך הלוכה,

הבהמה מועדת להלך כדרכה ולשבר.

היתה מבעטת או שהיו צרורות מנתזין מתחת רגליה ושברה את הכלים

- משלם חצי נזק.

דרסה על הכלי ושברתו ונפל על כלי ושברו - על הראשון משלם נזק

שלם ועל האחרון משלם חצי נזק.

התרנגולים מועדין להלך כדרכן ולשבר. היה דליל קשור ברגליו או

שהיה מהדס ומשבר את הכלים - משלם חצי נזק.

משנה, בבא קמא ב, א

רבא חייב לקרוא את המשנה כך. שכן, על פי דעתו הבהמה מועדת גם להתיז צרורות, ואם כן לא ברור למה המקרים של צרורות שמובאים במשנה לא נמצאים בתוך רשימת הנזקים שהבהמה מועדת להם (ניתן אמנם לומר שכל המשנה הנה תשובה לשאלה שבראש המשנה: "כיצד הרגל מועדת לשבר בדרך הילוכה" ואז המקרים של צרורות כן מופיעים ברשימת הנזקים המועדים שהובאו כתשובה לשאלה בראש המשנה. אך זה קשה, שכן באמצע המשנה מובא המקרה של "הייתה מבעטת", שזה בכלל לא רגל אלא קרן. ככל הנראה, רבא הבין ש"מבעטת" הכוונה "מבעטת והזיקה בביעוטה", כפי שניתן לראות מהגמרא בהמשך¹² שהסיקה שזה קרן ממש ואפילו לא צרורות של קרן. לכן, נראה פשוט שרבא סבר שחלק זה של המשנה הוא עניין חדש לגמרי ולא הובא כדי לענות על השאלה שבראש המשנה¹³).

אם כן, בעצם נותרו לרבא שתי אפשרויות: או לומר שהתשובה היא בסוף המשפט הראשון "לשבר בדרך הילוכה", כמו שהוצג לעיל ואז המשפט השני "הבהמה מועדת להלך כדרכה ולשבר" מיותר לכאורה; או לומר שהתשובה היא במשפט השני, ואילו הראשון כולו שאלה. אז יוצא, שמכיוון שמשפט זה לא בא כניגוד לשאר המשנה, שכן שאר המשנה עוסק בנושא אחר לגמרי, אין צורך במשפט השני כי הוא לא מוסיף כלום על הראשון. שהרי, התשובה נמצאת כבר בתוך השאלה. יוצא, שבין כך ובין כך המשפט השני במשנה מיותר, וזוהי שאלתו של רבינא. אולם, מתשובת הגמרא לשאלת רבינא – שזה מדבר על אבות וזה על תולדות – נראה שהגמרא לפחות הבינה בדברי רבינא שהוא הלך על פי האפשרות הראשונה שהוצגה שהתשובה היא כבר בסוף המשפט הראשון.

אם כן, יוצא שפירושו של רבא שצרורות הם "הלכתא גמירי לה"¹⁴ גרם לשינויים בפירוש המשנה, שהביאו את רבינא להבין שיש כפילות במשנה ולשאול מה פשרה¹⁵, ולגמרא להסיק שהכפילות מציינת אבות ותולדות. רבא בקביעתו שצרורות הם "הלכתא

12. כפי שניתן להבין מהגמרא הבאה: "איבעיא להו היכי קאמר היתה מבעטת והזיקה בביעוטה או צרורות כאורחיהו משלם חצי נזק ורבנן היא או דלמא היתה מבעטת והזיקה בביעוטה או צרורות מחמת ביעוט משלם חצי נזק כי אורחיה משלם נזק שלם ומני סומכוס היא" (בבא קמא יט, א) יש לשים לב שעל פי שתי האפשרויות של הגמרא מבינה שביעוטה הכוונה שהזיקה בביעוטה ולא בצרורות מחמת ביעוט.

13. אולם על פי פשט המשנה- על פי איך שניסו להבין את פירוש המשנה על פי המכילתא דרשב"י נראה שמבעטת הינו ביעוט והתיז צרורות ומשום כך זה ניכנס למשנה כעוד דוגמא של צרורות ופשוט שאין הכוונה לנזקי קרן ממש שכן המשנה עוסקת ברגל ועיין ברשב"א על אתר שבעצם אומר שמדובר בצרורות מחמת ביעוט ולא שהזיקה באופן ישיר על ידי הביעוט שזה קרן אלא שלא הביא את הירושלמי ונידחק להסביר כך בבבלי.

14. ביאור המושג "הלכתא גמירי לה" נתון במחלוקת. לדעת רש"י (ג, א ד"ה 'בחצי נזק צרורות'), מדובר בהלכה למשה מסיני. הרמב"ם, לעומת זאת, מגדיר את צרורות כהלכה מפי הקבלה (נזקי ממון ב, ג) או כהלכה (פירוש המשניות ב, א) ומבואר שאין הכוונה להלכה למשה מסיני, כך גם כותב הרב קפאח בפירושו למשנה תורה, וכן כותב הנצי"ב בפירושו העמק שאלה (קדמת העמק אות ב'): "אבל בכל הני שאמרו הלכתא גמירי לה אינו הלכה למשה מסיני אלא מקובל איש מפי איש עד אותו הדור שנגמרה אותה הלכה".

15. ייתכן גם ששאלת רבינא נובעת מגרסת כ"י קאופמן (עיין לעיל בהערה 5) שייתכן ועמדה לפני רבינא. שכן, על פי גרסה זו יש לשאול למה הכפילות במשנה. אולם, יש לציין שבכל כתבי היד של התלמוד בהם המשנה מופיעה כתוב הנוסח הרגיל: הבהמה ללא הו'. כמו כן, עיין לעיל בהערה 5 שם הבאתי את דבריו של א' וסטרייך על השימושים של ה' במשנה בכלל ובכתב יד קאופמן בפרט, ומשם עולה שו' זו אינה בהכרח ה' החיבור ועיין שם.

גמירי לה", קיבל למעשה את תפיסתו של בעל התוספתא¹⁶ בניגוד לתפיסת המכילתא דרשב"י. לא ברור אם רבא חידש תפיסה והאמוראים לפניו סברו כמו המכילתא, או שרבא ממשיך קו של אמוראי בבל שתפסו כך את דין צרורות¹⁷.

2. הפרשנות של אחוראי ארץ ישראל לחשנה

לאחר שראינו את הפרשנויות השונות למשנה ואת הכרעת הבבלי ביניהן, נעבור לבדוק איך הכריע הירושלמי. יש לציין שהירושלמי בסוגייתו לא עוסק במפורש בהגדרת דין צרורות ובטעם חיוב חצי נזק, ויש ללמוד על עמדתו בין השורות.

הירושלמי על משנתו לא עוסק כלל בשאלות שהטרידו את האמוראים בבבלי, ושאלת הכפילות לכאורה במשנה לא עלתה כלל בפני האמוראים בירושלמי. מכאן ניתן להניח שהירושלמי הבין את המשנה על פי ההבנה הראשונה שהבאנו, כמו המכילתא דרשב"י. כלומר, שכל המשפט הראשון הוא שאלה: "כיצד הרגל מועדת לשבר בדרך הילוכה?" והמשפט השני הוא התשובה, ובשל כך הוא אינו מיותר. לכן גם ניתן לומר בפשטות שכל החלק השני של המשנה בא כניגוד לתשובה, כלומר: כיצד הרגל אינה מועדת, והצרורות הם דוגמא למצב בו הרגל אינה מועדת¹⁸.

כך, נראה שהירושלמי סובר שיש קשר ישיר בין שאלת המועדות לבין תשלום חצי נזק. וכן שעל צרורות משלם חצי נזק משום שהם לא נזקים שהבהמה מועדת לעשותם, בדיוק מאותה סיבה ששור תם משלם חצי נזק משום שאינו מועד. הירושלמי לא הכיר כלל את הסברא שצרורות הם הלכה למשה מסיני¹⁹.

16. בניגוד לא' וסטרייך שטוען בהמשך לתפיסתו העקרונית שרבא הוא המכה בפטיש של תהליך השינוי של דין צרורות מאוסף של מקרים המהווים רגל תמה ועד לרבא שטוען שמדובר בדין מיוחד ומקור הדין הוא ב"הלכתא גמירי לה".

17. מהמימרות האמוראיות הקדומות לרבא שבסוגיה לא ניתן להכריע בוודאות ועיין בפרק "סתמא דגמרא שבתלמוד הבבלי" העוסק בהוספות הסתמא דגמרא שבסוגיה.

18. לכאורה היה ניתן לומר שהירושלמי סבר בבבלי וכתוספתא שצרורות הם נזקים מועדים ושאלת הכפילות לא עלתה משום שהירושלמי הבין שמבעטת הכוונה למבעטת והתיזה ואם כן ניתן לומר שכל המשנה היא תשובה לשאלה "כיצד הרגל מועדת לשבר בדרך הילוכה?" אולם מפשט המשנה לא נראה כך שכן המשנה מדגישה בשני מקרים בלבד את המועדות- "הבהמה מועדת להלך כדרכה ולשבר" וכן "התרגולין מועדין להלך כדרכן ולשבר" אולם בכל המקרים שבאמצע ההדגשה הזאת חסרה ולכן נראה שההדגשה חסרה משום שהם דוגמא למקרים בהם הבהמה אינה מועדת והם באו כניגוד למקרים שבהם היא כן מועדת. ולכן נראה לי יותר לומר שהירושלמי פירש את המשנה כפשטה והלך בעקבות הבנת המכילתא דרשב"י.

19. את שני הכיוונים בהבנת המשנה שניסינו לראות אותם כמחלוקת הבבלי והירושלמי ואולי גם בין בעל המכילתא לבעל התוספתא (א, ח) ניתן לראות גם במחלוקת רש"י ותוספות בפירוש המשנה- שכן בדעת ר"י שמובא בתוספות ניתן לזהות את הירושלמי:

וכך כותב תוספות בד"ה הבהמה בשם ר"י: "...והכי פירושו כיצד הרגל מועדת לשבר דרך הילוכה שאמר בפרק קמא (דף טו, ב) הבהמה מועדת כו' ומכל מקום דייק בגמרא שפיר היינו רגל היינו בהמה דהרגל מועדת והבהמה מועדת הכל אחד" (תוספות, בבא קמא יז, א; ד"ה הבהמה) כלומר תוספות קובע במפורש שהמשפט הראשון במשנה הוא ציטוט של המשנה האחרונה בפרק א' ומכיוון שתוספות קורא את המשנה כפשטה כאשר כל המשפט הראשון הוא שאלה לכאורה השאלה של רבינא בגמרא כלל לא צריכה להישאל אולם הוא עדיין משועבד לדברי הבבלי ולכן מנסה להסביר את הדיוק של הגמרא בדברי המשנה שמבדיל בין אבות לתולדות אולם פשוט שתוספות אינו כהבנה הפשוטה של הבבלי שכן על פי הבנתו אין צורך ממשי בדיוק של הגמרא. אולם רש"י לעומתו כתב "כיצד הרגל מועדת - כלומר במה הרגל מועדת" (רש"י בבא קמא יז, א) כלומר רש"י מבין את המשנה כמו ההבנה הפשוטה של

הוכחה נוספת לכך ניתן למצוא על ידי השוואת סוגיית הירושלמי לבבלי. חלק מהשאלות ששואל הבבלי על דין צרורות מובאות גם בירושלמי, כמו שאלת העדאה לצרורות²⁰ וצרורות ברשות הרבים. אולם יש שאלות שנשאלו בבבלי ולא בירושלמי: שינוי לצרורות ותשלום רביע נזק על צרורות משונים, וכן השאלה האם משלמים על צרורות חצי נזק מגופו או מעליה.

יש לשאול מהי הסיבה ששאלות אלו לא נשאלו בירושלמי?

התשובה ברורה – הירושלמי, שלא כבבלי, סבר כמכילתא שצרורות הם נזקים משונים ולכן הבהמה נחשבת תמה. אם כן, אין כלל צורך לשאול על צרורות משונים, שכן גם כך צרורות הם נזקים משונים ואין כל סכרא שיהיה תשלום של רביע נזק על צרורות משונים. כמו כן, את אותה תשובה ניתן לתת גם לשאלה למה אין בירושלמי התלבטות לגבי תשלום חצי נזק מגופו או מעליה. מכיוון שמדובר ברגל תמה, אין סיבה שהדין יהיה שונה משור תם שמשלם חצי נזק מגופו.

אם כן, נראה ששני הכיוונים שהצלחנו להצביע עליהם במקורות התנאיים מופיעים כמחלוקת בין שני התלמודים. בעוד שהירושלמי הלך אחרי המכילתא באופן מובהק, הבבלי הלך אחרי התוספתא. מכיוון שמהתוספתא לא ברור למה משלם חצי נזק למרות שמדובר בנזקים שהיא מועדת לעשותם, הסיק רבא שמדובר ב"הלכתא גמירי לה".

אולם מהי המחלוקת העקרונית בין הבבלי לירושלמי, ובין התוספתא למכילתא? ניתן לפרש שנחלקו בשאלה האם נזקי צרורות הם תמים או מועדים, אך פרשנות זו אינה מספקת, שכן היא מעמידה את המחלוקת כמחלוקת במציאות. לכן נראה לומר שלדעת כולם התזת צרורות על ידי הבהמה היא דבר נפוץ, והמחלוקת היא בשאלה האם הנזק שנגרם על ידי ההתזה נחשב תם או מועד. הבבלי מתייחס אל פעולת ההתזה שהיא נפוצה, ולכן ההיזק בעיניו מועד, ואילו הירושלמי מנתק בין פעולת ההתזה לנזק הנגרם בעקבותיה. ההתזה היא עניין נפוץ, אולם המקרה שצורר יפגע במשהו ויזיק הוא עניין נדיר יותר, ולכן הירושלמי מגדיר את נזקי צרורות כנזקים תמים.

3. המקורות התנאיים ש'בסתמא דתלמודא' הבבלי

לאחר הדיון האמוראי על פרשנות המשנה והתוספת הסתמאית שקשורה אליו, מביא התלמוד שורה של ארבע ברייתות העוסקות בצרורות:

הגמרא שהשאלה היא- במה הרגל מועדת? והתשובה היא- "לשבר בדרך הלוכה - כלומר בכך היא מועדת שמשברת דרך הלוכה" (רש"י שם) ולכן הגמרא צריכה לשאול מה בא לומר המשפט השני שנראה לכאורה מיותר. לגבי שאלת העדאה לצרורות בירושלמי, יש לשאול לכאורה כיוון שהבהמה אינה מועדת, כמו בדין שור תם מהי ההו"א שלא תהיה העדאה לצרורות? ניתן לומר שבשור תם אחרי שלושה מקרים ישנה חזקה שהשור נגחן, ואילו בצרורות אין שינוי באופי הבהמה אחרי שלושה מקרים, שכן זה מקרי וימשיך להיות מקרי. לכן, ישנה הוה אמינא שפה זה שונה משור תם. ואכן, הירושלמי מתלבט בשאלה זו ופוסק כדעת רבי אילא שאין העדאה לצרורות.

א. בהמה מועדת להלך כדרכה ולשבר כיצד?

בהמה שנכנסה לחצר הניזק והזיקה בגופה דרך הלוכה ובשערה דרך הלוכה, באוכף שעליה ובשליף שעליה ובפרומביא שבפיה ובזוג שבצוארה, וחמור במשאו - משלם נזק שלם. סומכוס אומר: צרורות וחזיר שהיה נובר באשפה והזיק משלם נזק שלם.

ב. תרנגולין שהיו מפריחין ממקום למקום ושברו כלים בכנפיהן - משלם נזק שלם. ברוח שבכנפיהן - משלמין חצי נזק. סומכוס אומר: נזק שלם.

ג. תרנגולין שהיו מהדסין על גבי עיסה ועל גבי פירות וטינפו או ניקרו - משלם נזק שלם. העלו עפר או צרורות - משלמין חצי נזק. סומכוס אומר: נזק שלם.

ד. תרנגול שהיה מפריח ממקום למקום ויצתה רוח מתחת כנפיו ושיברה את הכלים - משלם חצי נזק.

בבא קמא יז, ב

ברייתא ב מקבילה לתוספתא השנייה (ב, א), שכן בשתיהן מופיעה המחלוקת בין סומכוס לחכמים לגבי רוח שבכנפי התרנגול. לדעת חכמים משלם חצי נזק ולדעת סומכוס משלם נזק שלם:

תרנגול שהיה פורח ממקום למקום והזיק: בגופו - משלם נזק שלם, ברוח שבכנפיו - חצי נזק. סימכוס אומר: נזק שלם.

תוספתא, בבא קמא ב, א

וכן בירושלמי:

תרנגול הפורח ממקום למקום והזיק: בגופו - משלם נזק שלם, בריח שבין כנפיו - משלם חצי נזק. סומכוס אומר: נזק שלם. נפח בכלים ושברן - משלם נזק שלם.

ירושלמי, בבא קמא פ"ב, ה"ב

כפי שכבר הזכרנו, נראה שהמחלוקת כאן אינה על תשלום חצי נזק בנזקי צרורות באופן כללי, אלא זוהי מחלוקת נקודתית בשאלה האם היזק ברוח שבכנפיו נחשב צרורות או לא. ניתן להביא ראיה לכך מהמשפט האחרון של הירושלמי: "נפת בכלים ושברן משלם נזק שלם", ומכאן שברוח שבפיו מודים חכמים לסומכוס שמשלם נזק שלם, שכן הנפיחה מפיו של התרנגול נחשבת להיזק שבגופו. נראה שהמחלוקת היא בשאלה האם נפיחת רוח בכנפיו נחשבת צרור או לא. סומכוס טוען שהיזק ברוח שבכנפיו זה לא צרורות, כמו היזק שברוח שבפיו, שכן בשניהם הרוח נחשבת למשהו שיוצא מגופו, ולכן זה יחשב גופו ולא כוחו. לעומת זאת, חכמים יטענו שיש להבדיל בין רוח שבכנפיו לבין רוח שבפיו, שכן רוח שבפיו יצאה מתוך גופו, ולכן ניתן לומר שהוא יצר את המזיק בעצמו, אך ברוח שבכנפיו הוא גרם למשהו קיים להיות מזיק, ולכן זה כן ייחשב צרורות²¹.

ברייתא ג מקבילה לרישא של התוספתא הנ"ל:

תרנגולין שהידסו את העיסה ואת הפירות או שניקרו משלמין חצי נזק הידסו עפר על גבי עיסה ועל גבי פירות משלמין נזק שלם.
תוספתא, בבא קמא ב, א

אולם היא נשנתה כאשר הדעות הפוכות (אלא אם כן הופכים את הגרסה כמו שהצענו לעיל בפרק ב2), כמו כן, יחד עם עפר "הידסו עפר על גבי עיסה" נוספה המילה "צרורות". המשפט "העלו עפר או צרורות משלם נזק שלם" בתוספתא מובא כדעת הסתמא דתוספתא ואילו כאן הוא מובא כדעת סומכוס שחכמים חולקים עליה. כלומר, הברייתא הרחיבה את המחלוקת בין סומכוס לחכמים לעוד מקרה²².

ייתכן וברייתא זו הושפעה מהתהליך שקרה בברייתא שלפניה, כששוני הברייתא הסיקו מהמחלוקת סומכוס וחכמים ברוח שבכנפי התרנגול, על כל נזק שנעשה בדרך עקיפה, ולכן אותה מחלוקת נמצאת גם כאן במקרה של "העלו עפר או צרורות".

ככל הנראה אותו תהליך קרה גם בברייתא הראשונה. שכן, מפשט התוספתא נראה שמחלוקת סומכוס וחכמים (אם בכלל יש כזאת) כלל לא קשורה לצרורות, אלא סומכוס הוסיף לרשימת הנזקים שנכללים תחת אב הנזק רגל למרות שלא הרגל עשתה אותם את חזיר שהיה נובר (מה שהגמרא תקרא יותר מאוחר 'תולדות הרגל'). אולם בגרסת הברייתא

21. לגבי רוח שבפיו מופיע בבבלי כן: "דתני רמי בר יחזקאל תרנגול שהושיט ראשו לאוויר כלי זכוית ותקע בו ושברו משלם נזק שלם" ושם העמידה סומכוס. מוכח מכאן שעל פי הבבלי לא הייתה חלוקה בין רוח שבפיו לרוח שבכנפיו, ולפי חכמים בשניהם משלם חצי נזק. אולם, מהירושלמי נראה שחכמים חילקו וסברו שרוח שבפיו זה כגופו ומשלם נזק שלם, ואילו רוח שבכנפיו זה ככוחו ומשלם חצי נזק, ואילו סומכוס חלק וטען שניהם כגופו ומשלם נזק שלם.

22. וכן בברייתא המקבילה בירושלמי לא מופיעה דעה חולקת של סומכוס לגבי הידוס עפר: "תני תרנגולין שהידסו את העיסה ואת הפירות או שניקרו משלם נזק שלם הידסו עפר על גבי עיסה או על גבי פירות משלמין חצי נזק" (ירושלמי, בבא קמא פ"ב, ה"ב).

שבבבלי נוספה המילה 'צרורות' בדברי סומכוס (דבר שהוא אפשרי, שכן על פי הבבלי צרורות זה נזק שהבהמה מועדת לו). וכך יצא שישנה מחלוקת כוללת בין סומכוס לחכמים על צרורות.

בירושלמי ובתוספתא מופיעה מחלוקת נוספת בין סומכוס וחכמים שלא מופיעה בבבלי, ובה דווקא סומכוס הוא זה שמחייב חצי נזק ואילו חכמים מחייבים נזק שלם. אם כן, גם זה מוכיח שאין מחלוקת בין סומכוס לחכמים על דין צרורות:

תרנגלין שירדו לגינה ושיברו את החליפין וקיטמו את הירק - משלמין
נזק שלם. סימכוס אומר: על הקיטום נזק שלם ועל השיבור חצי נזק.
תוספתא, בבא קמא ב, א

תרנוגלין שנפלו לגינה ושיברו את הירק וקירטמו החילפין - משלם
נזק שלם. סומכוס אומר: על הקירטום משלם נזק שלם ועל השיבור
משלם חצי נזק.

ירושלמי, בבא קמא פ"ב, ה"ב

אם כן, נראה שהברייתות שמביא הסתמא דגמרא בבבלי הובאו בגרסה המתאימה לתפיסת הבבלי שהוצגה לעיל, תפיסה הרואה בצרורות דין מיוחד שמשלמים עליו חצי נזק ולא רגל תמה. כמו כן, עולה מהברייתות שמצטט הבבלי מגמה של הרחבת מחלוקת סומכוס וחכמים ממחלוקת ספציפית על כמה מקרים למחלוקת כללית ועקרונית על דין צרורות, כאשר למחלוקת כזו אין שום זכר במקורות התנאיים עצמם או בכל מקור אחר. הסיבה שהבבלי מרחיב את המחלוקת ברורה, שכן לפי תפיסתו אין מושג של רגל תמה, ואם כן בצרורות משלם חצי נזק למרות שהבהמה מועדת. מכאן, כאמור, בצרורות תשלום חצי הנזק נובע מהיותו דין מיוחד, או כדבריו של רבא: "הלכתא גמירי לה". אם כן, אין שום סברא שתהיה מחלוקת רק על חלק מהמקרים של צרורות, שכן אם זה דין מיוחד וכולל לא צריך להיות הבדל בין המקרים, ולכן הבבלי מרחיב את מחלוקת סומכוס וחכמים למחלוקת כללית על דין צרורות.

4. 'סתמא דגמרא' שבתלמוד הבבלי

הסתמא דגמרא ממשיך את התפיסה של רבא ומעמיד את כל המקורות העומדים לפניו בצורה כזו שלא תאפשר שום פרשנות אחרת לדין צרורות. כמו כן, כמתחייב מתפיסתו זאת, הוא ממשיך את המגמה שהוצגה בפרק הקודם להרחיב את מחלוקת סומכוס וחכמים למחלוקת כוללת על דין צרורות:

סומכוס אומר: צרורות וחזיר שהיה נובר באשפה והזיק – משלם נזק שלם.

הזיק- פשיטא!

אלא אימא: התיז והזיק משלם נזק שלם.

צרורות מאן דכר שמהו?

חסורי מחסרא והכי קתני: צרורות כי אורחיהו – חצי נזק, וחזיר

שהיה נובר באשפה והתיז והזיק – משלם חצי נזק. סומכוס אומר:

צרורות וחזיר שהיה נובר באשפה והתיז והזיק - משלם נזק שלם.

בבא קמא יז, ב

בשני שלבים מפרש הסתמא דגמרא את הברייתא:

לאחר שנוספה המילה "צרורות" לנוסח הברייתא גם הסתמא דגמרא חש שהוספה זו לא קשורה לנושא עליו דיברה הברייתא. שכן, הברייתא דיברה על תולדות הרגל ואילו על פי התיקון, סומכוס וחכמים נחלקו על התשלום בצרורות. לכן הסתמא מתקן את נוסח הברייתא בדרך של 'חסורי מחסרא' כך שלברייתא יש חלק שני העוסק בצרורות ובו מופיעה המחלוקת.

לאחר השינוי הקודם, שבעצם הוסיף לברייתא חלק שעוסק בצרורות, יש לשנות את המקרה של חזיר כדי שיתאים לכך, ולכן נוספה המילה 'והתיז' כך שהמקרה של חזיר יהיה גם כן צרורות. זאת למרות שמצד הפשט כלל לא מדובר בצרורות במקרה זה.

ברייתא נוספת בה יש התערבות סתמאית היא הברייתא הבאה:

הידוס אינו מועד וי"א הרי זה מועד.

בבא קמא יז, ב

ניתן לפרש ברייתא זו בשאלה האם פעולת ההידוס, כלומר הריקוד אצל תרנגולים, האם היא תמה או מועדת ללא כל קשר לצרורות. אולם, אם נפרש כמו שפירשנו במשנה ובתוספתא שהכוונה לריקוד שמלווה בהתזת צרורות ייתכן וישנה כאן מחלוקת על צרורות האם הם תמים או מועדים. זוהי בעצם המחלוקת שהצגנו לאורך הפרקים הקודמים בין המכילתא דרשב"י לתוספתא, אך כאן זה לא מוכרח שכן אין שום הכרח לפרש שמדובר בצרורות בכלל. אולם, הבבלי לא יכול לפרש לא כך ולא כך, שכן על פי תפיסתו אין תם ברגל ולכן לא הייתה יכולה להיות מחלוקת על כך, כן על פי תפיסתו אין מחלוקת על העובדה שצרורות הם מועדים, למרות שמשלמים עליהם חצי נזק. לכן הסתמא מפרש שמדובר במחלוקת סומכוס וחכמים:

הידוס סלקא דעתך? ! אלא לאו הידוס והתיז, ובהא קמפלגי: דמר סבר
בתר מעיקרא אזלינן, ומר סבר בתר תבר מנא אזלינן .
לא - בהתיז צרורות, ובפלוגתא דסומכוס ורבנן קמיפלגי.
שם יח, ב

כזכור, הסברנו לעיל שלא ברור אם רבא בפירושו לדין צרורות המשיך מסורת בבליית
לפרש כמו התוספתא או שהוא חידש אותה, שהרי בהמשך הסוגיה הסתמא דגמרא מעמיד
גם דברי אמוראים כפרשנות זו. אולם, לא מוכח שאכן אמוראים אלו סברו כרבא. הדוגמא
הבולטת ביותר היא המימרא של רב הונא:

אמר רב הונא: לא שנו אלא שנקשר מאליו אבל קשרו אדם חייב.
שם יט, ב

רב הונא מתייחס למשנה שדיברה על תרנגולים:

התרנגולין מועדין להלך כדרכן ולשבר. היה דליל קשור ברגליו או
שהיה מהדס ומשבר את הכלים - משלם חצי נזק.
משנה, בבא קמא ב, א

לכאורה ניתן היה לפרש את דברי רב הונא כך: דליל שנקשר מאליו והזיק, חיובו של
הבעלים הוא חצי נזק בלבד, שכן מקרה זה אינו שכיח ולכן ייחשב לתם. אולם, במקרה
והאדם קשר את הדליל צפוי שייגרם נזק ואחריותו על כך מלאה, ולכן משלם נזק שלם. כך
גם ניתן להבין מפשט דברי הירושלמי:

רב הונא אמר בשנקשר מאליו אבל אם קשרו הוא משלם נזק שלם.
ירושלמי, בבא קמא פ"ב, ה"ב

אולם, הסתמא דגמרא שממשיך את פרשנותו של רבא לצרורות לא יכול לפרש כך.
לשיטתו, החלוקה בין תם למועד לא קיימת, ולכן הוא מתקשה בדברי רב הונא. לאחר כמה
אפשרויות שנדחו הוא מפרש את המימרא כך, ובעצם משנה את דברי רב הונא:

לא, מתניתין בדאדייה אדויי, וכי אתמר דרב הונא בעלמא אתמר:
 דליל הפקר - אמר רב הונא: נקשר מאליו פטור קשרו אדם חייב.
 בבא קמא יט, ב

ד. המאפיינים המגדירים את דין צרורות

בפרקים להלן נבקש לבחון סוגיות העוסקות בפרטים שונים המאפיינים את דין הצרורות. תוך עיון זה נבקש להצביע על מחלוקות ראשונים עקביות, הממשיכות במידה מסוימת את הכיוונים שהצבענו עליהם במחלוקת התלמודים.

1. הניחרא של רבי אבא בר מחל

אם נסקור מחדש את כל המקרים שהובאו במקורות התנאיים שהובאו בפרקים הקודמים²³ נמצא שישנם שני מאפיינים הנמצאים בכל המקרים:
 א. הפעולה נעשית מכוחה של הבהמה ולא על ידי גופה ממש.
 ב. הפעולה הנה פעולה ארוכה ולא פעולה קצרה כמו בכל הנוקים²⁴.
 אך האם צריך שהנוק יענה על שתי ההגדרות, כדי שהוא יחשב צרורות או שמספיק רק מאפיין אחד? ואם מספיק מאפיין אחד, מהו המאפיין המגדיר צרורות ומהו המאפיין שהוא רק השלכה?
 ננסה לענות על שאלות אלו דרך המשך הסוגיה שמביאה התלכות לגבי צרורות במקום שאי אפשר ללכת בו בלי להתיז:

בעי מיניה רבי אבא בר ממל, מרבי אמי ואמרי לה מרבי חייא בר אבא: הייתה מהלכת במקום שאי אפשר לה אלא אם כן מנתזת ובעטה והתיזה והזיקה מהו- כיון דאי אפשר לה אורחיה הוא, או דלמא השתא מיהא מחמת ביעוט קמנתזה צרורות? תיקו.
 בבא קמא יט, א

23. משנה בבא קמא ב, א; וכן בתוספתא מסכת בבא קמא: א, ה; ב, א; א, ח. וכן הברייתות בשני התלמודים. לא ראיתי צורך להביא את כל המקורות במרוכז שוב כדי לא לסרב.

24. פעולה קצרה הנה פעולה בה המעשה והתוצאה באים יחד, ואילו פעולה ארוכה הנה פעולה בה יש רווח של זמן בין המעשה עצמו לפעולה. אם נקביל זאת לשבת, נראה את ההבדל בין מלאכת כותב, שהיא פעולה קצרה, לבין מלאכת מבשל, בה יש רווח בין פעולת האדם לבין תוצאת הבישול עצמה.

לכאורה פשוט שמדובר כאן בצרורות, שכן היא התיזה ובכך הזיקה, והיא גם לא הזיקה בעצמה ממש. לכן ההתלבטות תהיה האם מדובר בצרורות של קרן או בצרורות של רגל, שכן הצרור נעשה על ידי בעיטה, וכן מפרש רש"י:

או דלמא השתא מיהא מחמת ביעוט הוא – ואם תאמר יש שנוי
לצרורות לרביע נזק הא רביע נזק משלמת.

רש"י שם

לעומת זאת, מפירושו של רבינו חננאל לסוגיה נראה אחרת:

...כיוון דלא אפשר לסגויי אלא אם כן מנתזת אורחה הוא ורגל ברשות
הניזק נזק שלם משלם או דילמא השתא מיהת מחמת ביעוט נתזן
וצרורות נינהו...

ר"ח שם

כלומר, ההתלבטות היא בשאלה האם יש כאן צרורות או לא. אם כן, יכול להיות מצב על פי רבינו חננאל שבו, למרות שמדובר בהתזה, זה לא ייחשב צרורות אלא רגל ממש. אך איך ניתן לומר שהתזה תיחשב לרגל ממש?
נראה שהדבר תלוי בהגדרת רגל. רגל היא אב שקיים כל הזמן במציאות, בניגוד לכוחה שלא קיים במציאות. שכן, הבהמה מזיקה ברגלה בכל עת, אולם לא על ידי כוחה, ולכן כוחה לא יוגדר כרגל אלא כצרורות. אם כן, במקרה הזה שהתזה הפכה למחויבת במציאות, למרות שמדובר בכוחו, המקרה עונה על הגדרת רגל.²⁵
יש להתלבט האם זוהי רגל ממש, שכן זו הייתה פעולה המחויבת במציאות, או שמשום שראשיתה בקרן שהרי הפעולה התחילה בביעוט, היא תיחשב בכל זאת לצרורות של קרן. אולם, פשוט שאם לא היה ביעוט, מדובר לכולי עלמא ברגל ממש.
למדנו מדברי רבינו חננאל שחלק מהגדרת צרורות הוא שהם לא עונים על הגדרת רגל משום שהם כוחו וניתן ללמוד מכך שני דברים:
א. נראה מרבינו חננאל שהמאפיין המרכזי בצרורות הוא כוחו, וזה מה שמוציא אותו מגדר רגל.
ב. צרורות הם מחייב נפרד והם לא חלק מחיובי רגל. לכן, ברגע שהצרורות עונים על הגדרת רגל, הם לא יהיו צרורות, אלא רגל.

25. ראה להלן באריכות בפרק 21 'הסברא לדין חצי נזק צרורות'.

אולם, לפי רש"י נראה שאין בעיה לומר שצרורות עונים על הגדרת רגל, שכן אין חולק על העובדה שבשדה זו ההתזה הפכה למצויה. לכן נצטרך לומר שעל פי רש"י, צרורות אינם מחייב נפרד, אלא חלק מחיובי רגל וזאת משתי סיבות אפשריות:

א. משום שרש"י סובר שגם כוחו נחשב קיים במציאות כמו גופו ולכן זה נחשב רגל, אך זה לא נראה סביר, שכן לא נראה שההגדרה של המושג "קיים במציאות" שייכת בכוחו.
 ב. אפשרות שנייה היא לומר שרש"י סובר שהמאפיין שמגדיר צרורות הוא לא כוחו, אלא העובדה שזה נעשה בפעולה ארוכה. לכן, גם כאשר הצרור מחויב במציאות הדבר ייחשב כצרורות.

ההשוואה בין שני הפירושים לגמרא זו מראה שישנה מחלוקת עקרונית בין רבינו חננאל לרש"י בשאלה האם צרורות הם מחייב נפרד או שהם חלק מנזקי רגל, שהרי על פי הגמרא צרורות הם תולדה של רגל, אך זוהי התולדה היחידה שעליה נאמר שהיא לאו 'כיו"ב'. לכן, ניתן לומר שהם נחלקו עד כמה היא רחוקה מהאב עצמו. האם היא רגל לכל דבר, אבל עם הקלות בתשלום כמו סובר רש"י, או שהיא מזיק נפרד ומחודש בעל מאפיינים משלו שמקושר לרגל בצורה קלושה יותר בכך שהוא מוגדר כתולדה של רגל ואין לו מעמד של אב בפני עצמו כר"ח.

2. סוגיית בתר מעיקרא – בתר תבר מנא

סוגייה נוספת בה שאלת המאפיין המגדיר צרורות באה לידי ביטוי, היא סוגיית 'בתר מעיקרא בתר תבר מנא':

בעי רבא: דרסה על כלי ולא שברתו ונתגלגל למקום אחר ונשבר מהו – בתר מעיקרא אזלינא וגופיה הוא, או דלמא בתר תבר מנא אזלינא וצרורות נינהו?
 תפשוט ליה מדרבה, דאמר רבה: זרק כלי מראש הגג ובא אחר ושברו במקל פטור, דאמרינן ליה מנא תבירא תבר - לרבה פשיטא ליה לרבא מבעיא ליה.

בבא קמא יז, ב

רבא מביא מקרה בו הבהמה דרסה על כלי, אך הכלי נשבר רק לאחר זמן. ההתלבטות היא האם מקרה זה ייחשב גופו, והולכים אחר תחילת המעשה, או שהולכים אחר הסוף ולכן המקרה ייחשב צרורות.

השאלה הנשאלת מיד על סוגייה זו היא: באילו מקרים בדיוק התלבט רבא? יש לשים לב שרבא הביא מקרה בו יש מאפיין אחד של צרורות – פעולה ארוכה. אולם המאפיין השני – כוחו – חסר, שכן מכיוון שהיא דרסה על הכלי מדובר בגופו ממש. אולם, האם רבא מתלבט

גם במקרים הרגילים של צרורות, בעלי שני המאפיינים, שהובאו במשנה ובברייתות? כלומר, השאלה היא האם ישנה התלבטות עקרונית של רבא בשאלת בתר מעיקרא בתר תבר מגא, או שהשאלה היא ספציפית כלפי המקרה הזה. לכאורה נראה שלא, שכן אם רבא היה מתלבט גם בצרורות – למה הביא מקרה חדש? וכן כותבים התוספות:

נראה דאם זרק אבן או חץ על הכלי ובא אחר וקדם ושברו דפשיטא דחייב ולא שייך כאן מגא תבירא תבר דאי אזלינן נמי הכא בתר מעיקרא לא משכחת בצרורות חצי נזק וסברא פשוטה היא לחלק בין זורק אבן לזורק כלי עצמו.
תוספות שם; ד"ה 'זרק כלי מראש הגג'

תוספות משווים בין מקרה שזרק אבן או חץ שזה מקרה מובהק של צרורות (שכן יש פה גם כוחו וגם פעולה ארוכה) לבין המקרה של רבה שזרק כלי מראש הגג. מסקנת התוספות היא שבמקרה של זרק אבן או חץ (= צרורות) יש סברא פשוטה שאין לומר בתר מעיקרא ולכן רבא התלבט רק במקרה שיש גם פעולה ארוכה וגם גופו. אולם מהי הסברא הפשוטה של תוספות לחלק בין המקרים? נראה שההבדל העקרוני בין שני המקרים הנו בשאלה: מה אנו למדים מסוף הפעולה? במקרה שזרק כלי מראש הגג, הזורק עשה פעולת נזק כבר מההתחלה והשבירה שקרתה בסוף רק הוכיחה סופית שאכן פעולת ההיזק התקיימה, ובכך התקיימה מחשבתו. אולם, במקרה שזרק אבן או חץ, פעולת הזריקה עצמה אינה מעשה נזק, ורק פעולת השבירה בסוף הוכיחה לנו למפרע שהייתה כאן פעולת היזק. אם כן, אם נאמר בצרורות 'בתר מעיקרא' (כלומר, מסתכלים על המציאות לאור ההתחלה), יצא שזריקת אבן או חץ איננה צרורות, אלא סתם פעולה. שכן, אם הולכים בתר מעיקרא, אין כאן פעולת נזק כלל. לכן, מסיקים תוספות שרבא התלבט רק במקרים כמו זריקת כלי, ואז נאמר שההתלבטות היא האם פעולה שהחלה בגופו יכולה להיחשב פעולה ארוכה, ואם נאמר בתר תבר מגא, ממילא מדובר בפעולה ארוכה, ואז זה ייחשב לצרורות. מכאן משמע שלפי תוספות המאפיין המגדיר צרורות הנו פעולה ארוכה. לעומת זאת, הרא"ש על פרקנו כותב כך:

...ומסקינן דהתיזה ברשות הרבים והזיקה ברשות היחיד חייב. ואף על גב דגבי דרסה על הכלי ונתגלגל למקום אחר ונשבר אסיקנא לעיל כרבא דבתר מעיקרא אזלינן, הכא לא אזלינן בתר מעיקרא אלא אחר

המקום שנעשה בו הנזק. דגלי קרא ברגל "ובער בשדה אחר" והביעור
היה בחצר הניזק.

פסקי הרא"ש, בבא קמא, פ"ב סימן ב

הרא"ש פוסק שבמקרה שהתיזה ברשות הרבים והזיקה ברשות היחיד, שזהו בעצם
מקרה של צרורות, חייב, שכן אומרים 'בתר תבר מנא'. אולם, הרא"ש לומר שהולכים בתר
מעיקרא מפסוק, ומסיק מכך קצות החושן²⁶ שהרא"ש, שלא כתוספות, סבר שניתן לומר
בתר מעיקרא גם בצרורות. לכן, יש צורך בפסוק כדי לומר 'בתר תבר מנא'²⁷ (שכן, כאמור,
לפי תוספות בצרורות אי אפשר לומר שהולכים "בתר תבר מנא" ולכן אין צורך בפסוק).
אולם, עכשיו עולה מחדש קושיית תוספות: איך יש דין צרורות אם אומרים בתר
מעיקרא? קצות החושן ועונה על כך שמה שמגדיר צרורות הוא כוחו, ולשאלת "בתר
מעיקרא – בתר תבר מנא" אין שום קשר להגדרת צרורות. לכן, מקרה של זריקת אבן או חץ
הוא צרורות למרות שמדובר בפעולה קצרה, שכן יש שם כוחו ולא גופו.
אולם, תפיסה זו קצת קשה, שכן מהגמרא נראה שלשאלת "בתר מעיקרא – בתר תבר
מנא" יש קשר להגדרת צרורות:

...בתר מעיקרא אזלינא וגופיה הוא או דלמא בתר תבר מנא אזלינא

וצרורות נינהו...

בבא קמא יז, ב

לקושיה זו נענה שרבי מתלבט האם כוחו הוא ההגדרה היחידה, או שניתן לומר
שבפעולה ארוכה, גם אם נעשתה על ידי גופו, יש מקום לומר 'חס רחמנא עליה'. שכן, כמו
בכוחו, יש כאן ניתוק של הבעלים מפעולת הנזק עצמה, ואז אם נאמר 'בתר מעיקרא' יצא
שפעולה שנעשתה על ידי גופו לא יכולה להיחשב פעולה ארוכה; ואילו אם נאמר 'בתר תבר
מנא' יצא שהפעולה תיחשב לארוכה ולצרורות. אם כן, רק כאשר מדובר בגופו יש לשאלת
'בתר מעיקרא – בתר תבר מנא' קשר להגדרת צרורות, ובכך גם ענינו על השאלה למה רבא
היה צריך להביא מקרה חדש אם ההתלבטות היא גם בצרורות.
אם כן, נראה שנחלקו הרא"ש והתוספות בשאלה מהו המאפיין שמגדיר צרורות. לפי
תוספות, פעולה ארוכה ואילו על פי הרא"ש, כוחו הוא המאפיין.²⁸

26. קצות החושן שצ, א.

27. אולם, ניתן לומר בפשטות שלא כקצות, שכן ניתן לומר שהרא"ש סבר כתוספות והתלבטות 'בתר מעיקרא' או 'בתר
תבר מנא' במקרה שהתיזה ברשות הרבים והזיקה ברשות היחיד, היא בממד המקום ואילו אצלנו היא בממד הזמן.

28. ניתן להסביר את כל סוגיית 'בתר מעיקרא – בתר תבר מנא' בצורה שונה, על פיה ההתלבטות של רבא היא בחקירה
מה מגדיר פעולת היזק: הוצאת החפץ משווי הממוני ('בתר מעיקרא') או רגע השבירה עצמו ('בתר תבר מנא')
ואכמ"ל. אולם, אפשרות זו נתקלת בשני קשיים עיקריים: א. לא ברור איך החקירה הזו קשורה לכל דיני צרורות. ב.

אולם, עכשיו יש לשאול מהו יסוד המחלוקת ביניהם? ניתן לומר בפשטות שהמחלוקת ביניהם היא המחלוקת שהוזכרה לעיל בין רבינו חננאל לרש"י, ואז נאמר כך: הרא"ש יסבור כר"ח, שצרורות הם מחייב חדש בעל מאפיינים שונים משל רגל, ולכן כוחו הוא המאפיין שמגדיר צרורות, שכן הוא כאמור מוציא אותם מגדר רגל.

תוספות, לעומת זאת, יסברו כרש"י, שצרורות הם חיוב בתוך גדרי רגל ולכן אצלם המאפיין שמגדיר רגל הוא הפעולה הארוכה.

מחלוקת עקרונית זו בין הראשונים ניתן לקשור למחלוקת בין הבבלי והירושלמי, אותה הצגנו בפרקים הקודמים. שכן, לפי הירושלמי פשוט שנוקי צרורות הם רגל עם הקלה בתשלום, אבל לא יעלה על הדעת שהם מזיק נפרד, כשם שלא יעלה על הדעת ששור תם הוא מזיק עצמאי מקרן כי יש לו הקלה בתשלום. אם כן, נראה שרש"י ותוספות המשיכו את הגישה של הירושלמי, ואולי אף הושפעו ממנה, כשהסבירו שנוקי צרורות הם מחייב שנכלל בתוך גדרי רגל. לעומת זאת, הפירוש של רבינו חננאל הנו בבלי לחלוטין בכך שסבר שצרורות לא רק שהם לא רגל תמה, אלא הם מזיק עצמאי.

ה. 'אבעיות' האמוראים (דף יז, ב – דף יח, א)

בסוגיות הבאות הגמרא עוברת לעסוק בשאלות שמעלים רבא ואמוראים מאוחרים לו הנוגעות לאופן התשלום בנזקי צרורות. בפרק זה נראה איך שורת השאלות הללו משתלבות במחלוקת שהוצגה לעיל. עוד נטען כי רבינו חננאל, שהלך בעקבות הבבלי וסבר שצרורות הם מזיק מחודש, יטען כאן שהגמרא מבררת את גדריו של המזיק החדש הזה, וזוהי השאלה העקרונית שממנה נובעות כל השאלות של האמוראים. לעומת זאת, רש"י שפירשו קרוב לתפיסת הירושלמי שדין צרורות הוא הקלה בתוך גדרי רגל, יפרש שהאמוראים מבררים את היחס בין ההקלה הזאת באב הנזק רגל של צרורות לבין ההקלה המקבילה באב הנזק קרן: שור תם.

השאלה הראשונה בה עוסקת הגמרא היא השאלה האם התשלום בצרורות הוא מגופו כמו בשור תם או שמשלם מהעלייה כמו בשאר נזיקין. על פי תפיסתו של רבינו חננאל, נפרש שהגמרא מבררת את גדריו של המזיק שנקרא צרורות – האם משום שהפטור שלו הוא כפטור של שור תם הוא יהיה לגמרי דומה לקרן (אולי תולדה של קרן?) ואז ישלם מגופו; או שהוא קרוב יותר לרגל ואז ישלם מעלייה כרגל. אולם לפי התפיסה שראינו ברש"י, אין

אם רבא רוצה לחלוק על רבה בשאלה זו, למה הוא מביא מקרה חדש ולא חולק עליו במפורש. אולם, יש לציין ששיטה זו הנה השיטה המרכזית בדברי האחרונים על סוגייתנו ועיין בחידושי הגר"ש שקופ על אתר.

מדובר במזיק מחודש, אלא בקולא בתוך דיני רגל. ממילא, השאלה של רבא תבאר ככירור עד כמה הפטור הולך רחוק לכיוון הפטור של שור תם בקרן.

את השאלה השנייה מעלה רב אשי והיא עוסקת בשאלת שינוי לצרורות, כלומר האם ישלם רביע נזק על צרורות משונים או שישלם חצי נזק כרגיל. נראה שההתלבטות על פי תפיסת רבינו חננאל היא בשאלה האם יש צרורות בקרן, ואז יגיע לרביע נזק, או שאין צרורות בקרן, וגם בצרורות משונים ישלם חצי נזק מדין קרן. שכן, על פי תפיסת רבינו חננאל המאפיין המגדיר צרורות הוא 'כוחו' והוא זה שמוציא את נזקי צרורות מגדרי רגל. שכן, 'כוחו' לא עונה על הגדרת 'מצוי' ברגל ולכן צרורות הם מזיק מחודש נפרד מרגל. אולם, על פי רבינו חננאל השאלה עולה שכן כאן מדובר בקרן וכל ההבדל שקיים ברגל בין 'כוחו' ל'גופו' המוציא את 'כוחו' מדין רגל, לא בהכרח קיים בקרן. שכן, בקרן לא שייך השיקול של קיום במציאות או לא, וייתכן שבקרן גם 'כוחו' יהיה נזק קרן רגיל ולא ייכלל בנזקי צרורות.

אולם, לפי שיטת רש"י, אין סברא לומר שלא יהיו צרורות בקרן, שכן אם צרורות הם סיבה להקל באופן עקרוני, למה שבקרן הם לא יהיו סיבה להקל. לכן, נראה לפרש ששורש ההתלבטות הוא בשאלה האם תשלום חצי נזק בנזקי צרורות הוא פטור או דין. כלומר, האם כאשר אנו אומרים שבצרורות משלם חצי נזק, הכוונה לכך שמשלם חצי משום שהוא עשה רק חצי, כלומר, יכול לטעון שזה חצי הוא והחצי זהו גורלו של הניזק מן השמים, ולכן מצד הדין משלם חצי (= יש שינוי לרביע נזק בצרורות). או שאנו אומרים שחצי נזק צרורות זהו פטור שפטרה אותו התורה מכיוון שמדובר בכוחו, אך ללא הפטור היה משלם מלא (= אין שינוי לרביע נזק). אם נאמר שצרורות זהו דין, אז ניתן לומר שיש רביע נזק. שכן, התשלום המקורי שהיה צריך לשלם על פי הדין הנו חצי שהרי עשה רק חצי, ולכן, מכיוון שהוא תם ישלם רק רביע נזק. אולם, אם נאמר שמדובר בפטור, אין סיבה לומר שיגיע לרבע. שכן, בסך הכול, יש כאן שתי סיבות למה שישלם חצי.

השאלה השלישית בה עוסקת הגמרא היא שאלת העדאה לצרורות. ישנן שתי אפשרויות איך לפרש את השאלה הזאת של הגמרא:

אפשרות אחת היא שההתלבטות היא בצרורות משונים ולכן שייך המושג העדאה, ואז על פי רש"י נאמר שההתלבטות היא האם צרורות הם דין ברגל: אם כן, אזי כל צרורות יהיו תולדה של רגל ולא תהיה העדאה שכן ברגל מושג זה לא שייך, או שלא, וצרורות משונים יהיו תולדה של קרן ותהיה העדאה.

אפשרות שנייה היא לומר שההתלבטות היא בצרורות רגילים. ואז נצטרך לומר שהעדאה היא דין בבעלים ולא דין בבהמה כמו שהתרגלנו לחשוב (שכן אחרת למה יש העדאה הרי מדובר בנזק רגיל), ואחרי שלוש פעמים לא השתנה כלום במציאות, בדרכה של

הבהמה. מה שהשתנה הוא מעמדו של הבעלים: אחרי שלוש פעמים הוא כבר לא מקבל את הקולא של "חס רחמנא עליה". אם כן, דין זה יכול להיות שייך גם בצרורות רגילים.²⁹ גם כאן ניתן לומר שרביא מתלבט עד כמה מדמים את הקולא הזו לקרן: האם ברגע שחס רחמנא עליה ממילא שייך דין העדאה כמו בקרן, שכן העדאה היא דין בבעלים ואז תהיה העדאה גם בצרורות; או שנאמר שבצרורות אמנם יש את הקולא של חס רחמנא עליה כמו בקרן, אולם אין זה אומר שהם אותו דבר, ומכיוון שצרורות הוא דין שונה לא שייך בו דין העדאה.

אולם, על פי תפיסת רבינו חננאל, האפשרות הראשונה לא מתחילה בכלל, שכן כל צרורות הם מחייב עצמאי. אם כן, אין שום סיבה לחלק בין צרורות של קרן לצרורות של רגל. לפיכך נצטרך לפרש כי הגמרא מבררת מהם גדריו של המזיק החדש: האם הוא קרוב יותר לקרן, שכן בשניהם יש "חס רחמנא עליה", ולכן משתנה מעמדו אחרי שלוש פעמים, או שהוא קרוב יותר לרגל, ואז למרות שיש בו קולא כמו בקרן, הוא לא יקבל מעמד של קרן לכל דבר ויישארו בו דינים של רגל.

השאלה האחרונה היא שאלת צרורות ברשות הרבים:

אם לא גורסים את המילה "ובעטה", כפי שגם נראה מכתבי היד, רבי ירמיה מתלבט פה בעצם בשאלת צרורות ברשות הרבים באופן פשוט: האם נפטרים מתשלום על נזקי צרורות ברשות הרבים כדין רגל, או שצרורות הם מזיק נפרד ועצמאי ואז יתחייב עליהם ברשות הרבים. כך נסביר את השאלה הזו על פי תפיסת רבינו חננאל. אולם, לפי רש"י, יש לומר שכפי שהראינו, ישנה הקבלה בין תשלומי שור תם לתשלומי צרורות, ומכיוון שכך ניתן לברר עד כמה הולכים רחוק לכיוון של קרן בפטור של צרורות. שכן, ניתן לומר שכמו שבקרן לא מתחייבים על חצי נזק ברשות הרבים, כך גם ברגל, ובעצם דיני צרורות הושוו לדיני שור תם. מצד שני, ניתן לומר שההקבלה היא רק בהיגיון שבתשלום חצי נזק, אך בשאר הדברים צרורות הם רגל לכל דבר, ולכן ייפטר ברשות הרבים.

אולם, אם גורסים בסוגיה זו את המילה "ובעטה", מדובר בצרורות משונים, ואז נאמר שעל פי תפיסת רבינו חננאל הגמרא ממשיכה לברר את מהותו של המזיק החדש, וכאן ההתלבטות היא האם נפטרים עליו ברשות הרבים, כמו ברגל וייפטר גם במקרה שבעטה; או שלא, ואז כל מקרה ייבחן לגופו, כלומר, כאשר מדובר ברגל ייפטר, אבל כאשר מדובר בקרן יתחייב.

מהו ההיגיון לומר שייפטר ברשות הרבים בכל מקרה על צרורות?

ברגל ראינו שתי אפשרויות להסביר למה נפטר ברשות הרבים. אפשרות אחת היא שברשות הרבים המזיק פטור, שכן רשות הרבים נועדה גם בשבילו, ואין שום יכולת וסיבה שישמור על בהמתו כל הזמן. ואפשרות שנייה היא שברשות הרבים לא המזיק פטור, אלא

29. ועיין 'נחלת משה' על אתר שהביא תירוצים נוספים.

הניזק מתחייב להיזהר, שכן הוא נמצא ברשות הרבים, שזהו מקום שתיתכנה בו סכנות, ולא ברשותו שלו.

לכן, אם נאמר כאפשרות השנייה, ניתן לומר שבכל מקרה הניזק חייב להיזהר ברשות הרבים מצרורות, וממילא אין שום סיבה לחלק בין סוגי הצרורות. שכן, בכל מקרה ניתן לומר לניזק "היית צריך להיזהר מצרור אפשרי", ולכן לפי הסבר זה על צרורות, נפטרים ברשות הרבים בכל מקרה. אולם, אם נסביר כהסבר הראשון, למזיק יש פטור ברשות הרבים על רגל, אבל לא על קרן. אם כן, הוא ייפטר על צרורות של רגל, ולא על צרורות של קרן. על פי שיטת רש"י, שצרורות הם חלק מגדרי רגל, אם גורסים "ובעטה" יוצא שרבי ירמיה שאל על צרורות משונים בלבד, ככל הנראה כהמשך לשתי ההתלבטויות הקודמות שעסקו בצרורות משונים. אם כן, נוכל לומר שאחרי שהגמרא התלבטה בשאלת מהותם של צרורות משונים: האם הם תולדה של קרן או של רגל? הגמרא ממשיכה בבירור הקולא של צרורות בקרן, ועכשיו ההתלבטות היא כנ"ל: האם יש פטור על צרורות משונים ברשות הרבים או לא?

1. הסברא לדין חצי נזק צרורות

1. על פי הירושלמי

בפרקים הקודמים עסקנו בעיקר בניסיון לברר מהו המקור לדין תשלום חצי נזק בדין צרורות. בפרק זה ובפרק הבא נעסוק בעיקר בשאלה הסברתית: למה לפי הדין הנ"ל משלמים חצי נזק על נזקי צרורות? בפרק הזה נתעסק בדין צרורות, כפי שהצגנו אותו בפרקים הקודמים על פי הירושלמי, ואילו בפרק הבא נעסוק בתפיסה שהוצגה בשם הבבלי. כזכור, בפרק א' הראינו תפיסה שמקורה במכילתא דרשב"י, על פיה תשלום חצי נזק בנזקי צרורות הוא בעצם דין של רגל תמה. שכן, על פי המכילתא דרשב"י, כמו שיש הבדל בין שור תם לשור מועד בנזקי קרן, כך יש את אותו הבדל גם בנזקי רגל. אם כן, הסיבה שבשור תם משלם חצי נזק היא משום שהבהמה אינה מועדת להזיק בצורה כזאת. אולם, עכשיו יש לשאול מהו ההיגיון בכלל בלשלם חצי נזק, הרי אם האדם אשם – שישלם נזק שלם, ואם לא – שלא ישלם כלל, אולם מדוע לשלם חצי נזק? שאלה זו נשאלת על כל תשלומי חצי הנזק, בין בשור תם ובין בצרורות, וכדי לענות על שאלה זו נעיין תחילה בסוגיית הבבלי שעסקה בשאלה זו, סוגיית 'פלאג דניזקא':

אתמר: פלאג נזקא - רב פפא אמר: ממונא, רב הונא בריה דרב יהושע: אמר קנסא.

רב פפא אמר ממונא - קסבר סתם שוורים לאו בחזקת שימור קיימן,
ובדין הוא דבעי לשלומי כוליה ורחמנא הוא דחס עליה דאכתי לא
אייעד תוריה.

רב הונא בריה דרב יהושע אמר קנסא - קסבר סתם שוורים בחזקת
שימור קיימי ובדין הוא דלא לשלם כלל ורחמנא הוא דקנסיה כי היכי
דלנטריה לתוריה.

תנן הניזק והמזיק בתשלומין. בשלמא למאן דאמר פלגא נזקא ממונא
היינו דשייך ניזק בתשלומין, אלא למאן דאמר פלגא נזקא קנסא
השתא דלאו דידיה שקיל בתשלומין איתיה? ! לא נצרכא אלא לפחת
נבילה.

בבא קמא טו, א

לפני שנברר את הסיבה לתשלום חצי נזק בשור תם לפי כל אחת מהתפיסות, ננסה לברר
את שורש המחלוקת בין רב פפא לרב הונא בריה דרב יהושע (להלן: רהבד"י).
ניתן לומר שיסוד המחלוקת הנו במציאות, כלומר בשאלה האם שוורים רגילים לנגוח או
לא. לדעת רב פפא שוורים רגילים לנגוח, ולכן גם שור תם צריך שמירה. מכיוון שכך, שור
תם שנגח עקרונית חייב נזק שלם. לעומת זאת, רהבד"י יאמר ששוורים אינם רגילים לנגוח
ולכן שור תם שנגח עקרונית לא חייב לשלם כלל.

אולם, קשה לומר שנחלקו במציאות.

ננסה לדייק בדברי רש"י ולהציע אפשרות נוספת:

רש"י מפרש את המילים "לאו בחזקת שימור קיימי" כך: "שרגילין בנגיחה וצריכין
שמירה" (רש"י שם ד"ה 'לאו בחזקת'). אם נדייק בדברי רש"י נראה שאת המילים "לאו
בחזקת שימור קיימי" מפרש רש"י שצריכים שמירה, והסיבה לכך שצריכים שמירה היא
שרגילים בנגיחה.

מכאן, שאת "בחזקת שימור קיימי" נפרש בדיוק ההפך, שאינם צריכים שמירה. לכן
נראה שנחלקו בשאלה האם שור תם צריך שמירה או לא, ולא בשאלה האם שוורים רגילים
לנגוח.

אולם, נשאלת השאלה מהי הסיבה לכך שעל פי רהבד"י שוורים רגילים לנגוח ובכל זאת
צריכים שמירה?

על כן נראה שנחלקו בתפיסת שור, כלומר, כיצד מגדירים שור מועד. לכולי עלמא,
בשוורים קיימת תכונת הנגיחה ולכן סובר רב פפא ששוורים רגילים לנגוח משום ששור
שנגח בסה"כ הוציא את התכונה הזו מן הכוח אל הפועל. אולם, רהבד"י יאמר שמסתכלים
על השור הספציפי הזה ולא על גזע השוורים, והשור הזה לא רגיל לנגוח ולכן לא צריך
שמירה, אע"פ שזו אכן תכונה המאפיינת את גזע השוורים בכללותו.

אחרי שהסברנו את יסוד המחלוקת נחזור לגמרא וננסה לברר מהו ההיגיון בתשלום חצי נזק בשור תם.

הגמרא מביאה ציטוט מהמשנה שאמרה שיש מקרים בהם "הניזק והמזיק בתשלומין". נראה שהגמרא הבינה את המשנה כפשטה, ולכן מביאה את הציטוט הנ"ל כראיה לרב פפא. שכן, נראה מפשט המשנה שהניזק שותף בתשלום הנזק ואם כן תשלום חצי נזק הנו תשלום ממון ולא קנס. לכן הגמרא שואלת על רהבד"י, שסבר שפלגא ניזקא קנסא, איפה יוצא לפי דעתו שהניזק משתתף בתשלומי הנזק? שכן, החצי שהוא מקבל הנו 'מתנה', כלומר גם את זה הוא לא היה אמור לקבל, ולא ניתן לומר שהחצי השני הוא תשלומי הניזק. תשובת הגמרא היא שפחת הנבלה שאותו משלם הניזק הוא תשלומי הניזק. אולם תשובה זו תמוהה מאוד, שכן בכל זאת הניזק לא היה אמור לקבל כלום וזה שהוא משלם פחת נבלה, וזה לא חלק מהבונוס שקיבל, זה לא הופך אותו למשתתף בתשלומי הנזק³⁰. כדי לענות על שאלה זו נעיין בפסוקים העוסקים בתשלומי נזקי שור תם:

וכי יגף שור איש את שור רעהו ומת, ומכרו את השור החי וחצו את כספו וגם את המת יחצון.

שמות כא, לה

ניתן לשאול על פסוק זה שאלה מתבקשת: מדוע התורה נותנת הוראות מפורטות עד כדי עצות איך בדיוק צריך לשלם? חציית השור החי, מכירה וכדו' - מה התורה באה לומר לנו בכך?

נראה שהתורה באה לומר הרבה יותר מכך שהמזיק צריך לשלם חצי מהתשלומים. מהוראות התורה עולה שהמזיק והניזק הנם שותפים ועליהם לטפל במשותף במצב שנוצר, ולא כפי שהיינו חושבים שבעל השור מביא כסף מהבית ומשאיר את הניזק לטפל במצב. אך במה בדיוק הם שותפים?

נראה כי כאן נכנסת מחלוקת רב פפא ורהבד"י. לדעת רב פפא הם שותפים באשמה, שכן לדעתו פלגא ניזקא ממונא משום ששוורים צריכים שמירה כי הם רגילים בנגיחה, ולכן ניתן להאשים את המזיק. אולם, המזיק יכול לומר לניזק שהוא עצמו ידע שהשור אינו מועד לנגוח, אך הניזק לא ידע זאת, ולכן הוא היה צריך להיזהר. מכיוון שכך, הם שותפים באשמה וחולקים את כל הנכסים שיש בנזק. כך גם ניתן להבין את העובדה ש"חס רחמנא עליה": התורה ריחמה עליו מפני שאינו האשם היחיד.

אולם, לפי דעת רהבד"י בעל השור אינו אשם כלל, שכן "סתם שוורים לאו בחזקת שימור קיימי" מכיוון שאינם רגילים בנגיחה ולכן השותפות אינה יכולה להיות באשמה. בשל כך יש לומר שהקנס שקנסה אותו התורה הוא שותפות בתוצאות, ואם כן ברגע שישנה

30. עיין ברבינו פרץ על אתר ששאל שאלה זו.

שותפות יש לניזק טענה למה הוא לא שותף גם בפחת. מכיוון שכך, ניתן להבין את תשובת הגמרא שניזק בתשלומים מדובר בפחת נבלה שכן זה היה אמור להיות חלק מהתשלומים. על השאלה לסיבת הקנס אם איננו אשם, נענה שמדובר בחינוך לעתיד, כדי שידע לשמור את שורו. כן ניתן גם להבין למה חצי נזק משלם מגופו, שכן דובר בשותפות.

אם כן, ניתן לסכם ולומר שרוב פפא סבר שפלגא ניזקא ממונא משום שתשלום חצי הנזק מהווה חצייה של האשמה בין המזיק לניזק. שכן, במקרה שהשור אינו מועד הבעלים יכול לטעון ששמר כמו שהיה צריך לשמור, וכלפי הטענה "היית יכול לשמור יותר", הוא תמיד יוכל לענות שגם הניזק יכול היה להיזהר יותר, וממילא ניתן לחלק את האשמה בין שניהם ולכן פלגא ניזקא ממונא.

אולם, רהבד"י יסבור שבעל השור אינו אשם כלל, מכיוון שסתם שוורים אינם מועדים לנגוח. ממילא לא ניתן לדבר כאן על שותפות באשמה, ולכן יש צורך לומר שלא היה צריך לשלם כלל ומדובר בקנס שהוא השותפות שלו בתוצאות המקרה³¹.

לאחר שביארנו את דין תשלום חצי נזק בשור תם לפי הבבלי, יש צורך לבאר את הדין הנ"ל לפי התלמוד הירושלמי. אלא, שבירושלמי כמעט ואין התייחסות לשאלה שנדונה בבבלי למעט המשפט הבא שמעיר הירושלמי על המשנה שאמרה "והניזק והמזיק בתשלומין":

והניזק והמזיק בתשלומין – משלמין חצי נזק. מיכן שמחצין את הנזק, מיכן שזה מפסיד חצי נזק וזה מפסיד חצי נזק.
ירושלמי, בבא קמא פ"א, ה"ג

לא נראה מלשון הירושלמי שמדובר בקנס, שכן מלשון הירושלמי, שכל אחד מפסיד חצי, מסתבר יותר לומר שהאחריות של שניהם שווה ולא שקנסו את המזיק לשאת במחצית התוצאות. אלא, מראש כל אחד מפסיד חצי כי שניהם אשמים במה שאירע. לכן, נראה לומר שהירושלמי סבר שפלגא ניזקא ממונא כדעת רב פפא³².

31. יש להעיר שהדברים האמורים כאן, הנם בגדר סברא להסבר יסוד דין חצי הנזק, ולא טענה שהדין ההלכתי המתרחש כאן הוא ממש דין שותפים. בדבר זה מצינו שנחלקו ר' עקיבא ור' ישמעאל בכרייתא בבא קמא לג, ב; וכן מחלוקת התנאים במשנה "שור שנגח ארבעה וחמישה שוורים זה אחר זה", דף לו, א.

32. ועיין מראה הפנים (דף ו, ב בדפוסים הרגילים של הירושלמי; ד"ה "מיכן שמחצין") על הסוגיה, שכתב שהירושלמי מדבר על תשלום פחת נבילה כדעת רהבד"י בבבלי, ואם כן גם הירושלמי על פי דעתו סובר שפלגא ניזקא קנסא. שכן, אחרת למה להעמיד את דברי הירושלמי רק בפחת נבילה? אולם, נראה לענ"ד שלא כדבריו, שכן גם בבבלי האוקימתא למשנה שמדובר רק בפחת נבילה די דחוקה ובאה רק כדי לתרץ את דעת רהבד"י בסבר שפלגא ניזקא קנסא. לא נראה לומר כך בירושלמי אם אין צורך, ונראה שמראה הפנים עשה זאת כדי ליישב כדרכו את הירושלמי עם מסקנת הבבלי שפסק כרהבד"י שפלגא ניזקא קנסא.
ועיין בביאור מהר"א פולדא לירושלמי שגם סבר שדעת הירושלמי היא שפלגא ניזקא ממונא כדעת רב פפא וכן ביפה עיניים (טו, א; ד"ה היינו דשייך) שדוחה את שיטת הפני משה (שנכתבה בביאורו של הפני משה מראה הפנים) וסובר שדעת הירושלמי היא שפלגא ניזקא ממונא.

אחרי שביארנו את הסברא לתשלום חצי נזק בשור תם ניתן לחזור לתשלום חצי נזק בדין צרורות. כאמור, על פי המכילתא דרשב"י ובעקבותיה הירושלמי, דין צרורות נלמד מדין שור תם ומהווה רגל תמה. אם כן, ניתן לקשור בין שני הדינים מבחינת הסברא ולומר שאותה המחלוקת שראינו בבבלי לגבי שור תם יכולה להיות באופן תיאורטי גם בדין צרורות. אולם, מכיוון שבירושלמי אין את השיטה של פלגא ניזקא קנסא יש להסביר את דין צרורות לפי השיטה הסוברת שפלגא ניזקא ממונא. כזכור, על פי המכילתא דרשב"י והירושלמי נזקי צרורות הנם נזקים שהבהמה אינה מועדת לעשותם, וגם כאן, כמו בשור תם, באותה מידה שניתן לבוא בטענות אל המזיק שהוא היה צריך לשמור טוב יותר, ניתן לבוא גם בטענות לניזק שהוא היה צריך להישמר טוב יותר, שכן שניהם לא יכלו לצפות את הנזק באותה מידה, שהרי הבהמה אינה מועדת. אם כן, גם כאן ניתן לומר שישנה שותפות באשמה, ולכן הנזק מתחלק חצי חצי ומכאן תשלום חצי הנזק.³³

2. על פי הבבלי

לאחר שהסברנו את ההיגיון של דין חצי נזק צרורות לפי הירושלמי בעקבות המכילתא, נעבור להסביר את ההיגיון על פי הבבלי. כזכור, הבבלי הלך בעקבות התוספתא שטענה שאין קשר בין שאלת המועדות לתשלום חצי הנזק ולכן צרורות מועדים בדיוק כמו שאר נזקי הרגל. אם כן, שאלת תשלום חצי הנזק עולה ביתר שאת. שכן, לפי הבבלי מדובר בנזק שהיא מועדת לעשותו, ולכן הבבלי הסביר שמדובר בהלכה למשה מסיני. אולם, עדיין עלינו לנסות ולהבין מהו ההיגיון של תשלום חצי נזק. לצורך כך נקדים הקדמה קצרה לגבי שאלת חיוב האדם על נזקי ממונו.

ישנה חקירה גדולה בתחילת מסכת בבא קמא לגבי השאלה מאיזו סיבה אנו מחייבים את האדם על נזקים שלא הוא גרם אלא ממונו. בין האחרונים ישנן שתי גישות עיקריות בשאלה זו. גישה אחת סוברת שהאדם חייב משום שממונו כגופו. כלומר, בעלותו על הממון שהזיק יוצרת מצב כאילו הוא עצמו הזיק, ומשום כך הוא משלם. גישה שנייה סוברת שהאדם חייב משום שלא שמר על ממונו כראוי. גישה זו לא מתייחסת אל האדם כאילו גופו הזיק, אלא הבעלות שלו על החפץ נותנת לו אחריות, והעובדה שהחפץ הזיק נובעת מכך שהוא פשע ולכן יתחייב.³⁴

בפרק זה ננסה להציג תפיסה חדשה ועל פיה להסביר את דין חצי נזק בצרורות. בתפיסה זו אנו מניחים כי בנזקי ממון אין משמעות לשאלת האשמה, אלא מדובר באירוע נזק המתרחש בעולם. בשל כך שאלת היסוד נוגעת לזיהוי הקרבן של הנזק או

33. ולשיטת מראה הפנים שסבר בירושלמי פלגא ניזקא קנסא כפי שניכתב בהערה הקודמת גם כאן נסביר בפשטות שהוא לא אשם כיוון שהבהמה אינה מועדת ואם כן תשלום חצי הנזק הינו קנס שקנסו אותו מאותם הסיבות להשתתף בהוצאות של הנזק ומכאן תשלום חצי הנזק בדין צרורות.

34. עיין בחידושי הגר"ש שקופ לכבא קמא סימן א. וכן באבן האזל להלכות נזיקין א, א אות יד, שסיכמו את כל החקירה באריכות ואכמ"ל.

בלשון חז"ל למי נאמר "נסתחפה שדך"³⁵. באופן זה בעלות על מזיק מחד וחוסר זהירות מאידך משמשים לקבוע בחלקו של מי נפל הנזק. אם כן, בכל נזקי ממון הדבר שצריך לחפש כדי לחייב מישוהו הוא קישור של האדם לנזק שנעשה (בעלותו, חוסר זהירותו וכדו'). לאחר הקדמה זו נחזור לעיין בדברי רבא שהתלבט בשאלת תשלום חצי נזק, ובגלל הקושי כנראה הכריע שתשלום חצי נזק בצרורות הנו הלכה למשה מסיני:

אמר רבא בשלמא סומכוס קסבר כחו כגופו דמי, אלא רבנן אי כגופו דמי כוליה נזק בעי לשלם ואי לאו כגופו דמי חצי נזק נמי לא לשלם!
הדר אמר רבא לעולם כגופו דמי וחצי נזק צרורות הלכתא גמירי לה.
בבא קמא יז, ב

רבא מתלבט האם כוחו כגופו או לא³⁶. ניתן לשאול על רבא מה הסברא שלא לומר כוחו כגופו?

שאלה זו ניתן להציג משני כיוונים:

- א. בדיני נזיקין אין שום סברא לחלק בין כוחו לגופו שכן סוף סוף ניתן לקשור לבעלים את פעולת הנזק. אם כן, מהי הסברא שלא ישלם?
- ב. בכל התורה כולה לא מצאנו שכוחו לאו כגופו. אז למה שכאן זה יהיה שונה?³⁷
כדי לענות על שאלות אלו נצטרך לחזור ולעיין בגדרי אב הנזק רגל. הגמרא בתחילת המסכת שואלת למה רביצה ובעיטה אינן תולדות של רגל:

רביצה ובעיטה תולדה דרגל היא! לא, רגל הזיקה מצוי הני אין הזיקין מצוי.

בבא קמא ב, ב

כלומר, הגמרא מסיקה שהמאפיין שמגדיר את נזקי רגל הוא שרגל הנה מצויה, ולכן רביצה ובעיטה אינן תולדות רגל. אולם, על הגדרה זו ניתן לשאול במה רגל מצויה יותר משן?

ניתן לענות שתי תשובות על שאלה זו:

35. על פי הגמרא בכתובות ב, א: "...הגיע זמן באחד בשבת מתוך שאינו יכול לכונוס אינו מעלה לה מזונות לפיכך חלה הוא או שחלתה היא או שפירסה נדה אינו מעלה לה מזונות ואיכא דבעי לה מיבעיא חלה הוא מהו התם טעמא מאי משום דאניס והכא נמי הא אניס או דלמא התם אניס בתקנתא דתקיננו ליה רבנן הכא לא ואם תמצי לומר חלה הוא מעלה לה מזונות חלתה היא מהו מצי אמר לה אנא הא קאימנא או דלמא מציא אמרה ליה נסתחפה שדהו...".

36. ניתן להבין בפשטות שכאשר רבא אומר "כוחו כגופו" אין הכוונה שכוחו וגופו הם מושגים זהים אלא הכוונה היא שדין כוחו כדין גופו.

37. שאלה זו אכן נשאלה על ידי כמה מהאחרונים ועיין יד דוד וברכת שמואל על אתר.

1. התשובה הפשוטה יותר, שברגל יש סטטיסטית יותר נזקים משן ולכן רגל תוגדר כנזק מצוי ביותר³⁸.
2. תשובה נוספת היא שאין פירוש המילה "מצוי" במובן הסטטיסטי, אלא במובן המציאותי. כלומר, "רגל היזקה מצוי" כוונתו לומר "רגל היזקה קיים", וכשאנו משווים בין שן לרגל יוצא שההבדל ביניהן אינו סטטיסטי אלא 'קיומי'. ברגל הבהמה נחשבת למזיק מהרגע שנולדה, אולם לעניין שן היא נחשבת למזיק רק בהתקפים זמניים. התשובה השנייה עולה מדברי רש"י:

רגל הזיקה מצוי – דכל שעה היא מהלכת ואם יש כלום תחת רגליה
היא דורסת.³⁹

רש"י שם

כלומר, בהמה מועדת ללכת ולהזיק והיא עושה זאת מעצם היותה יצור שהולך, ולא מתוך התקף רגעי של הנאה או כוונה להזיק. כמו כן, נראה שעל פי תפיסה זו, רגל לא רק קיימת תמיד במציאות, אלא היא גם מתבצעת דרך קבע אגב נזק אחר. כלומר ההגדרה המרכזית של אב נזיקין רגל היא שהוא קורה ללא כוונה כלל, מה שאנו קוראים בהלכות שבת "מתעסק".
וכן נראה מרש"י בהמשך על הגמרא שמביאה רשימה של נזקים שמהווים תולדות של רגל:

תולדה דרגל מאי היא הזיקה בגופה דרך הילוכה בשערה דרך הילוכה
בשליף שעליה בפרומביא שבפיה בזוג שבצוארה.

בבא קמא ג, א

וכותב רש"י:

כל היזק דרך הילוך⁴⁰ שלא בכוונה הוי תולדה דרגל דהזיקו מצוי ואין
כוונתו להזיק.

רש"י ג, א; ד"ה 'כל היזק'

38. לתשובה זו ניתן להביא ראיה מהגמרא בדף יט, ב: "...ופרה שאכלה שעורין וחמור שאכל כרשינן וכלב שליקק את השמן וחזיר שאכל חתיכה של בשר משלמין נזק שלם..." כלומר, הגמרא שם מסיקה שאכילה על ידי הדחק שמה אכילה ומכאן שיש הבדל מהותי בין שן לרגל, אף על פי שלכאורה שתיהן מצויות. כלומר, בשן גם אכילה על ידי הדחק שלא קורה הרבה, תיחשב שן, ואם כן ניתן להסיק מכך שרגל מצויה יותר סטטיסטית.
39. וכן נראה מרבינו חננאל על אתר: "שמצויה הליכתה בכל עת והפסדתה בהליכתה".
40. בנדפס מופיע הכתוב עד כאן כ'דיבור המתחיל', אולם מהקשר הדברים נראה כי לפנינו כתיבה בסגנון פרוזאי המשתלב בדברי הגמרא, וכך נערך הציטוט כאן. (ע.ב.)

על פי הבנה זו ניתן להבין טוב יותר את הגמרא לגבי רגל דאזלא ממילא. הגמרא עוברת לברר מהיכן לומדים על שן ועל רגל:

שן ורגל היכא כתיבי?

דתניא "ושלח" - זה הרגל, וכן הוא אומר "משלחי רגל השור והחמור". "ובער" - זו השן, וכן הוא אומר "כאשר יבער הגלל עד תומו..."

אמר מר: "ובער" - זו השן, וכן הוא אומר "כאשר יבער הגלל עד תומו" - טעמא דכתב רחמנא "כאשר יבער הגלל עד תומו" הא לאו הכי במאי אוקימנא לה? אי קרן כתיב, אי רגל כתיב! איצטריך: סלקא דעתך אמינא אידי ואידי ארגל - הא דאזיל ממילא הא דשלח שלוחי קא ממשמע לן.

השתא דאוקי אשן רגל דאזלה ממילא מנלן? דומיא דשן: מה שן לא שנא שלחה שלוחי לא שנא דאזלה ממילא, אף רגל לא שנא שלחה שלוחי לא שנא אזלה ממילא.

בבא קמא ב, ב

כלומר, הגמרא אומרת שאלמלא הפסוק "כאשר יבער הגלל עד תומו" לא היינו לומדים את שן מ"ובער בשדה אחר", אלא היינו לומדים מהחלק הזה של הפסוק על רגל דאזלא ממילא. אם כן, כאשר הפסוק הזה עבר ללמד על שן, את רגל דאזלא ממילא לומדים משן. אולם, לכאורה הוה אמינא זו תמוהה ביותר, שכן למה שיהיה הבדל בין "אזלא ממילא" ל"שלחה שלוחי"?

לפי הבנתנו ניתן להציע תשובה, שכן רגל גם כן היא אב נזק שמאוד קשה לקשרו לבעלים, שהרי הוא נעשה אגב אורחיה. אם כן, בנוסף לעובדה שזה נזקי ממון ושוה נעשה אגב אורחיה, לא הוא שלח את הבהמה אלא היא יצאה מעצמה. מכיוון שכך, הקשר של הבעלים אל הנזק רחוק מאוד ויש לגמרא הוה אמינא שהיינו צריכים לימוד מיוחד על כך.

לאחר שביארנו את הגדר של אב הנזק רגל, נחזור לצרורות וננסה לבאר את ההוה אמינא של רבא אצלנו, שכוחו לאו כגופו דמי באותה צורה.

נראה שעכשיו הוה אמינא זו ברורה יותר. שכן, בנוסף לעובדה שמדובר בנזקי רגל שגם כך הקישור שלהם לבעלים של הבהמה קלוש (גם נזקי ממון, גם אגב אורחיה, גם אזלא ממילא), הפעולה לא התבצעה על ידי גופה ממש, כי אם על ידי כוחה. לכן, ניתן להעלות על הדעת שכוחו לאו כגופו ולא ישלם, שהרי נוסף גורם שמרחיק את הנזק מהבעלים.

אם כן, ענינו בעצם על שתי השאלות על רבא. גם מצד דיני נזיקין ניתן להעלות על הדעת שלא ישלם, שכן קישור הבעלים לנזק הנו רחוק ביותר. גם על השאלה השנייה – מה שונה רגל מכל התורה – נענה כי שאלת רבא אכן לא קשורה לכל התורה כולה, שכן היא עוסקת בהוה אמינא ברגל בלבד, ורגל שונה מכל התורה כולה, לפי מה שהסברנו.

לפי זה ניתן לנסות ולהבין את תשובת רבא. אמנם אומרים שכוחו כגופו ולכן עקרונית אמור לשלם, אולם בדומה לשור תם ניתן לומר כאן ש"חס רחמנא עליה", שכן הקישור של הבעלים לנזק חלש ביותר. לכן, ניתן גם לומר לניזק "מזלך גרם" ויתחלקו חצי בחצי, שכן גם בשור תם מצאנו את העיקרון של "חס רחמנא עליה" בשיטת רב פפא, שסבר שלמרות שעקרונית הבעלים היה חייב לשלם נזק שלם, שכן שוורים צריכים שמירה פלגא נזקא ממונא, עדיין "חס רחמנא עליה", שהרי השור שלו היה תם וקשה יותר להאשים אותו. את אותו עיקרון נפעיל גם אצלנו בצרורות: למרות שהיה צריך לשלם נזק שלם, חס רחמנא עליה, שכן כמו בשור תם הקישור של הבעלים אל הנזק קלוש הרבה יותר.

אם כן, ההבדל בין שני התלמודים מצטמצם מאוד כשאנו באים להסביר את ההיגיון שבתשלום חצי הנזק בנזקי צרורות. שכן, למרות ההבדל בהסבר הדין ובמקורותיו, בסופו של דבר שני התלמודים טוענים שתשלום חצי הנזק בא בגלל הקישור החלש של הבעלים אל הנזק שמביא לידי כך שניתן לטעון גם כלפי הניזק לאשמה כלשהי.

ז. סיכום

דין צרורות הנו חריג בתוך המסגרת של נזקי ממון. זאת בשל העובדה שבעל הבהמה משלם על הנזק רק חצי נזק. במאמר זה ניסינו לחקור את מקורותיו של דין זה ואת הסיבה לכך שמשלם חצי נזק בלבד.

סקירת המקורות התנאיים העלתה, לפי טענתנו, שניתן לזהות מחלוקת בשאלה זו בין המקורות השונים. על פי רוב המקורות התנאיים נראה שדין צרורות הוא בפשטות דין של רגל תמה, וזוהי הסיבה שמשלמים עליו חצי נזק. שהרי, הבהמה תמה ואינה מועדת להזיק על ידי צרור, ולכן בדומה לקרן כשהבהמה תמה משלם חצי נזק בלבד. לגבי שאלת המקור של הבדל בין דיני תם ומועד בנזקי שן ורגל, שהרי בתורה כתוב רק לגבי קרן, הבאנו את המכילתא דרשב"י שממנה מוכח שחז"ל למדו זאת גם לרגל ושן.

אולם, במאמר הראינו שניתן למצוא דעה נוספת בתוספתא. על פי דעה זו, בניגוד לשאר המקורות, אין מושגים של תם ומועד בנזקי שן ורגל, שכן כפי שעולה מן הפסוקים, מושגים אלו מיוחדים לקרן בלבד. אם כן, אין מושג כזה של רגל תמה, ודין צרורות בעצם נשאר דין ייחודי. שכן, למרות שהוא נזק רגיל ככל נזקי רגל, משלמים עליו רק חצי נזק.

בתלמודים חזרה אותה מחלוקת: הירושלמי הלך באופן ברור בעקבות המכילתא דרשב"י, ופירש שמדובר ברגל תמה. הבבלי, לעומת זאת, הלך בעקבות בעל התוספתא

וטען שמדובר בדין מיוחד, אולם מכיוון שלא ניתן לומר שמדובר בבהמה תמה, שכן זה נזקי רגל, טען הבבלי שהדין שמשלם חצי נזק הנו "הלכתא גמירי לה".

באשר לסברה מדוע משלם חצי נזק לפי כל אחת מהשיטות, הראינו שלמרות השוני הגדול בין התלמודים בנוגע למקור הדין, ישנו דמיון. שכן, בשני התלמודים הסברא לתשלום חצי, מקורה בדין שור תם. בירושלמי משום שזהו אותו דין, ואילו בבבלי הראינו שהעיקרון לתשלום חצי נזק בנזקי ממון הוא ככל הנראה עיקרון כולל: במקרים שקשה יותר לקשור את בעל הבהמה לנזק, הוא ישלם רק חצי נזק. כפי שהראינו, ניתן לומר עיקרון זה גם בשור תם וגם בצרורות, ולכן התשלום דומה.

ניתן לזהות השתקפות של מחלוקת זו גם בדברי הראשונים על הסוגיה. זאת מצאנו בשני מקומות:

א. מחלוקת רש"י ותוספות בפרשנות המשנה. כפי שהראינו במאמר, רש"י פירש את המשנה כמו הבבלי, שהמשפט הראשון של המשנה הוא שאלה וסופו הוא התשובה, ולכן המשפט השני מיותר לכאורה. לעומת זאת, תוספות מנסה לדחוק את פרשנות הירושלמי לסוגיית הבבלי למרות הדוחק שבכך, ולכן הוא מפרש שכל המשפט הראשון שבמשנה הוא שאלה, ואילו המשפט השני הוא התשובה.

ב. מחלוקת רש"י ורבינו חננאל, (וכפי שהראינו אותה מחלוקת ישנה גם בין תוספות לרא"ש), לגבי המאפיינים המגדירים את דין צרורות. טענתנו הייתה שרש"י ותוספות נמשכו אחר הירושלמי, ולכן פירשו את כל דין צרורות כחלק מאב הנזק רגל. בעצם, לפי טענתם צרורות הם רגל לכל דבר, אבל עם הקלות בתשלום, זו שיטה שהיא במובהק נמשכת אחר הפרשנות הירושלמית לסוגיה. לעומת זאת, רבינו חננאל סבר שדין צרורות הנו אב מיוחד ובעצם יוצא מגדרי רגל.

לבסוף בקשנו להציג ולברר את סברת היסוד בחצי נזק צרורות על פי הבבלי ועל פי הירושלמי.

